

דינה מרחב

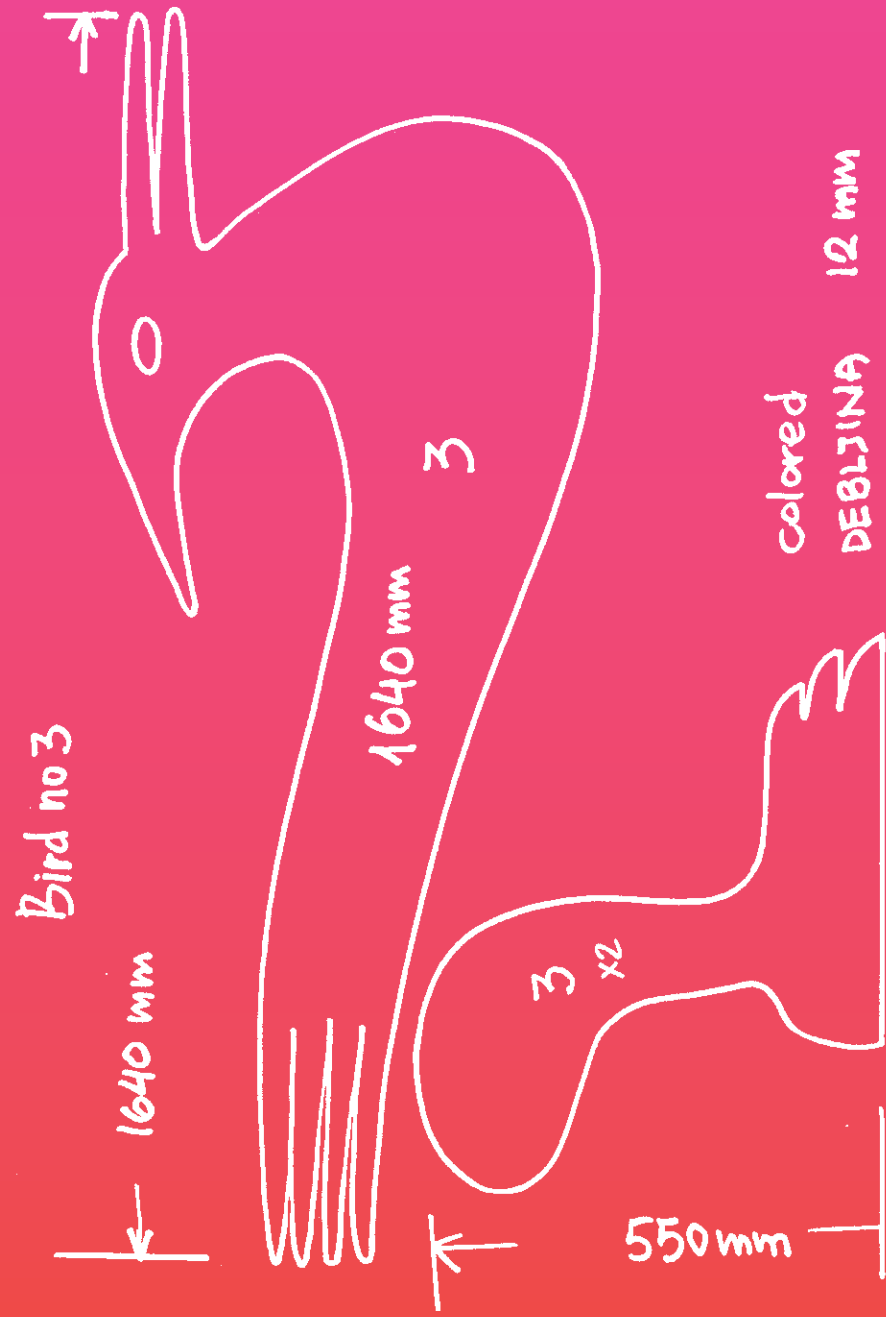
האשה עם כנפי הברזל

דינה מרחב DINA MERHAV

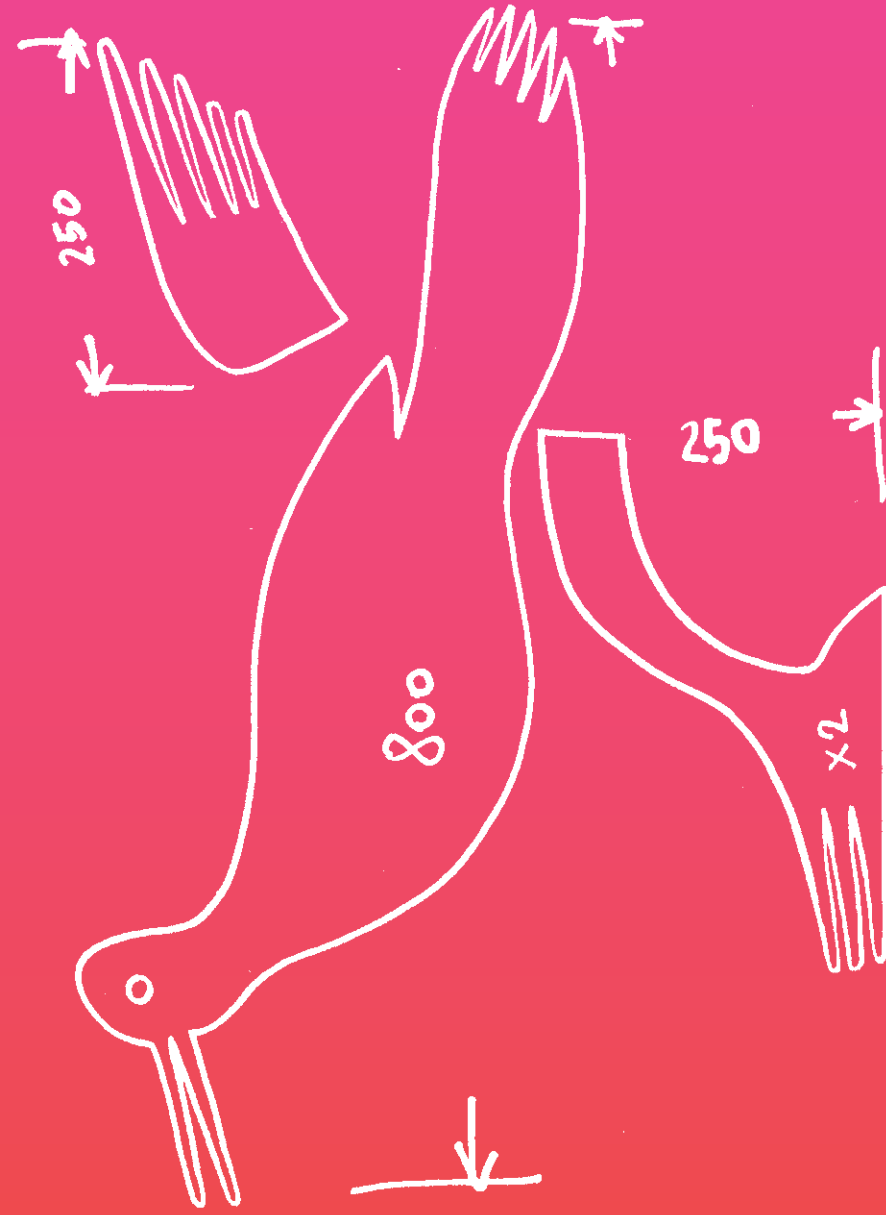

DINA MERHAV

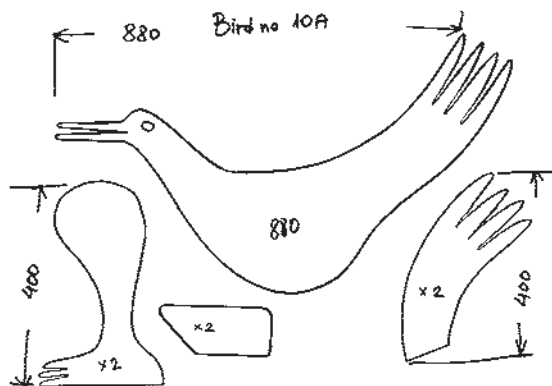
The Woman with Iron Wings

Bird no. 7A

האשה עם כנפי הברזל

לזכר הורי היקרים שטפי וזלטקו גרוס

<

ציפור גן עדן, 2003
ברזל צבוע, 580X560X880
שנחאי, סין

Bird of Paradise, 2003
Painted iron, 880X560X580
Shanghai, China

עריכה וכתובה: ד"ר אירית מילר

עיצוב גרפי: כפיר מלכא

צילום: ורהפטיג ונציאן, וגם מתיי דוקיץ', ששי זילברשטיין, אלן לין,

אייל לנדסמן, דינה מרחב, קלייר פיליפין, נעמי צור, מריו קרישטופיץ',

קרולין רמרסדורפר, דרורה שפיץ

תרגום לאנגלית: רנה מיינקוף

עריכה לשונית בעברית: אסנת רבינוביץ'

דפוס: ע.ר. הדפסות בע"מ

דינה מרחב

כפר אמנים עין הוד

טל. 049841136

נייד: 0505924748

דוא"ל: dmerhav@netvision.net.il

אתר ברשת האינטרנט: www.dinamerhav.israel.net

© 2015, כל הזכויות שמורות לדינה מרחב

המידות בסנטימטרים: גובה x אורך x רוחב

מסת"ב: 6-915-555-965-978

תוכן

7

דינה מרחב

הגברת שריתכה לעצמה כנפיים מברזל

יוסי וקסמן

39

אימא ואמנות

ירון מרחב

41

פסלים במרחב

אירית מילר

47

ציונים ביוגרפיים

52

עבודות

דינה מרחב הגברת שריתכה לעצמה כנפיים מברזל

יוסי וקסמן

הנה הולכת כאן דינה, על השבילים בכפר, עם צ'אפי הכלבה שלה. אישה זקופה, גאה, יש פה כאלה שחושבים שהיא בכלל קשוחה, גברת שמתעסקת בברזל חלוד, שלא נדע מצרות! והיא רצה כמעט, נוסעת, כמו אישה שריתכו לה שני גלגלי ברזל לרגליים: לדואק, לגלריה, לדרוש בשלומן של ציפורי הברזל החלודות שלה שם. דינה מרחב. פסלת. יוצרת בברזל ישן, חלוד. בגרוטאות של ברזל. בנשמתו של הברזל. ושלא תעזו לקרוא לה "אמנית", היא "פסלת"! בידיים. הכל היא עושה בידיים: חותכת, מרתכת, יוצרת חיים חדשים בברזל הישן. כן, כמו סבא רבא, שהיה חרש ברזל בעצמו, בברזל שעשו ממנו כלים חקלאיים, או מכונות מלחמה. בברזל שחזר אליה אחרי שנות דור, כמו נבואה שהגשימה את עצמה. בברזל שאפשר לעשות ממנו גם אהבה.

* * *

אל הפסלת דינה מרחב התוודעתי בעין הוד. דינה נולדה ב-1936, באותה השנה שבה נולדה אמי המנוחה. וכמוני היא למדה במחלקה לעיצוב גרפי ב"בצלאל". נעשינו חברים טובים והחיבור היה מושלם. אפילו אני, כמוה, עברתי מהעולם הגרפי אל עולם האמנות. אלא שאני, בניגוד לדינה, אני חתיכת זקן בנשמת, ואילו היא ילדה, שנושקת תיכך לשנות השמונים שלה. ולא פעם, כשאני מקטר לה על כך שאולי איחרתי את הרכבת, ושלא זכיתי עדיין בהכרה האמנותית המיוחלת, היא נוזפת בי על שאני חתיכת גוזל בן חמישים, ושיש לי לפחות עוד שלושים שנים כדי לגלות כמה שאני בעצם אידיוט. אני חושב שהיא צודקת.

בשיחות שניהלתי עם דינה - על חייה, על האמנות שלה, על החיים בכללותם - גיליתי אשה נפלאה, שסיפור חייה יכול להעניק השראה ונחמה רבה. והנה הדברים לפניכם. אני מקווה שתתאהבו בה לפחות כמוני.

>

דינה מרחב בסטודיו
ניר עציון, 2015

Dina Merhav in her Studio
Nir Etzion, 2015

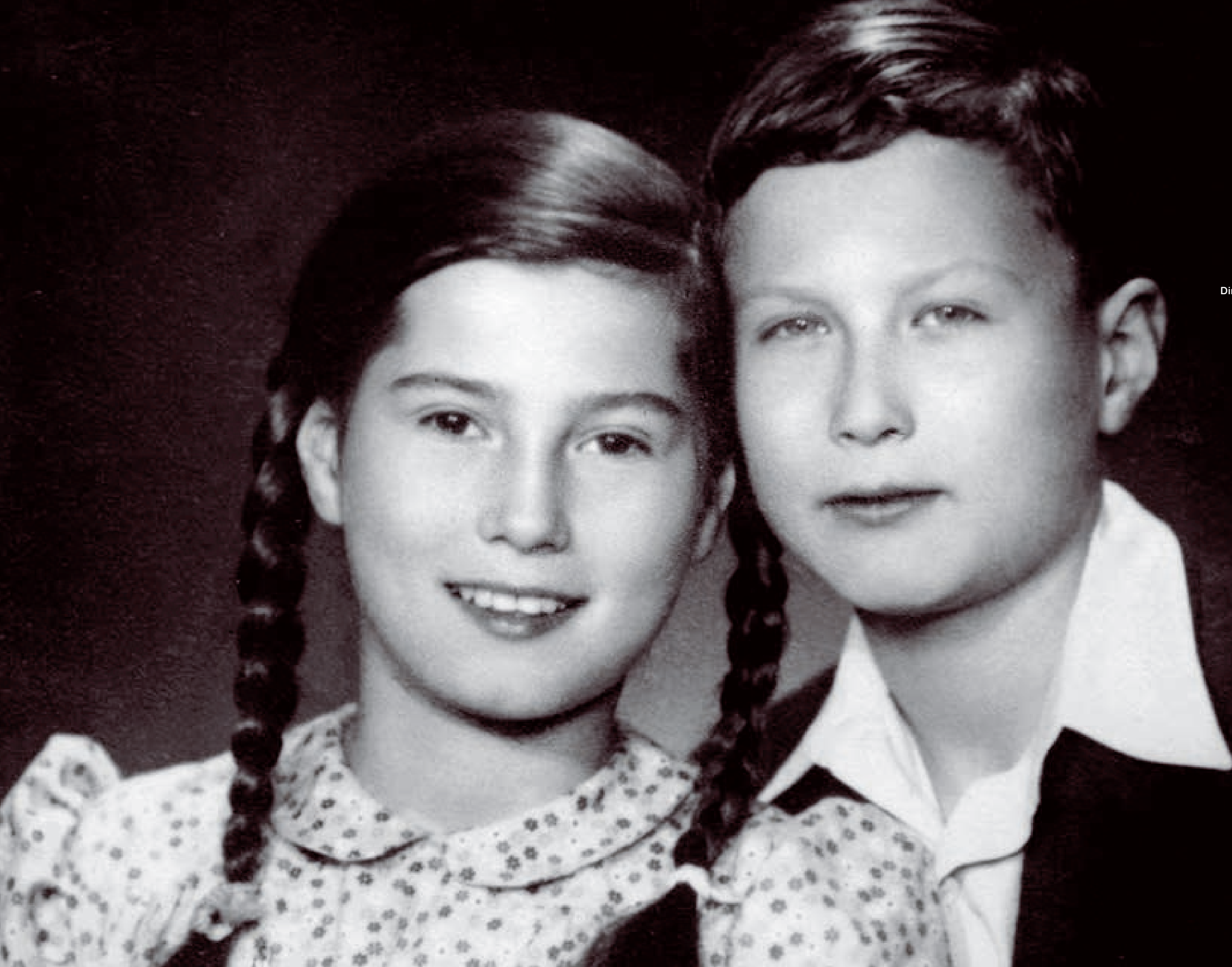

דינה בגיל חמש
Dina age five

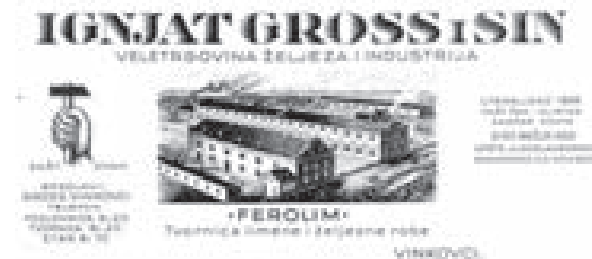
שטיי וקסלר זלטקו גרוס, חתונה, 1933
Stefi Wachsler and Zlatko Gross
wedding, 1933

דינה ואחיה דן, בלגרד, 1948
Dina and her brother Dan
Belgrade, 1948

מהו זיכרון הילדות הראשון שלך?

יום הולדתי החמישי, ב-9 במרס 1941. הורי עשו לי חגיגת יום הולדת נפלאה, עם עוגה ונרות ומתנות. היו במסיבה המון ילדים, והשמחה הייתה רבה. אני זוכרת שלבשתי חצאית מקטיפה כחולה. אחר כך העולם נהפך לפחות צבעוני ויותר שחור. הורי הכירו בעיירה של סבא, אז יוגוסלביה המלוכנית שלפני מלחמת העולם השנייה. אימא שטפי באה מהעיירה נובה גרדישקה, אבל הם התחתנו בווינקובצי ובנו בה את ביתם. זה היה בית בסגנון הבאוהאוס, מה שלא היה אופייני לעיירות כאלה באותם ימים. היום הבית הזה הוא חורבה גמורה מבפנים, אבל מבחוץ ניכר בו יופיו. משפחתי, משפחת גרוס, הגיעה לווינקובצי בשלהי המאה ה-19. הגרוסים היו אנשים פעלתנים ובעלי יוזמה, ואיגנט גרוס, האבא של סבא, הקים שם בית חרושת, "פרולים", לייצור תנורים וכלים חקלאיים. כך שאני, בעצם, דור רביעי לחרשי ברזל.

האם ביקרת בבית החרושת כשהייתי ילדה? אילו מראות וקולות את זוכרת?

אני נאלצת לאכזב אותך, רומנטיקן שלי. רק ב-2010 ביקרתי שם, כשחזרתי בפעם הראשונה לווינקובצי.

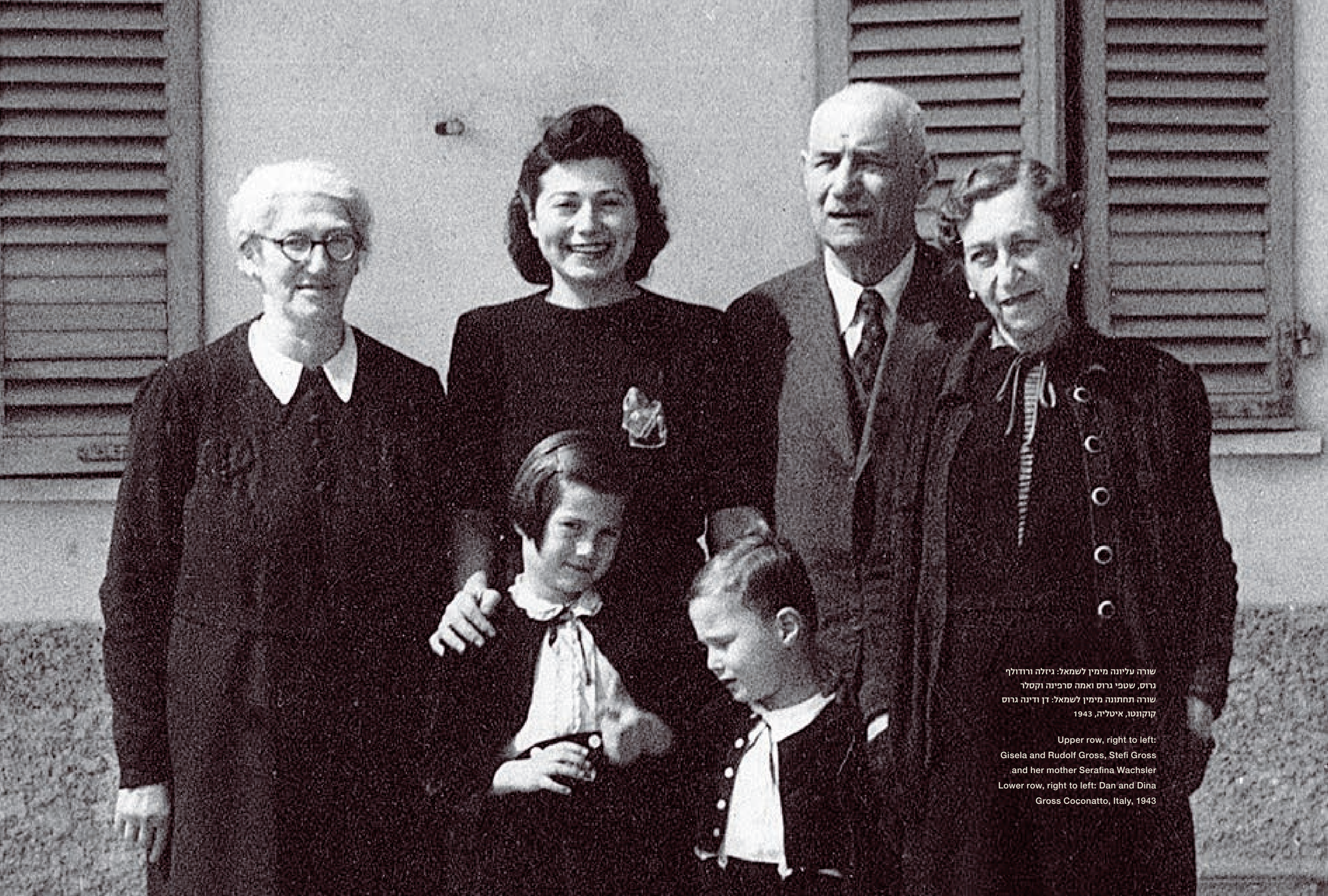
לימים נמכר בית החרושת. וגם היום מייצרים שם כלי ברזל. אבל המפעל נראה כמו הצרות שלי, כאילו הזמן קפא במאה ה-19. הרעש שם מחריש אוזניים, והכל נראה שחור ומלוכלך בגלל הפיח. המקום חשוך נורא, ורק האור שבוקע ממכשירי ההתכה מאיר אותו מעט. וגם תנאי העבודה קשים ביותר. ימי הביניים ממש.

בית המשפחה, ווינקובצי
קרואטיה
Family Home
Vinkovci, Croatia

באפריל 1941 הגרמנים כבשו את יוגוסלביה. איפה היית?

אבא זלטקו גויס לצבא בתור קצין, אבל נשבה סמוך לגיוסו יחד עם כל החיילים, כשיוגוסלביה נכנעה לגרמנים. את אבא לא ראינו עוד, אלא רק בתום המלחמה. ב-6 באפריל באותה שנה שהינו בצרקבניצה, עיר לחוף הים הדלמטי, בשל מחלתו של אחי בן השנתיים. אימא שטפי הייתה גברת בעלת תושייה וזיהתה את הסכנות שארבו לנו כיהודים. היא מיהרה להזעיק את אמה ואת הורי בעלה, שיבואו ויביאו לנו כסף ובגדים, יצטרפו אלינו בעצם. וככה, בן יום, נהפכנו לחבורה של פליטים. אבל הייתי ילדה עיקשת וביקשתי למשוך עוד קצת מהילדות שלי. אני זוכרת קולות אזעקה באחד הימים, בגלל הפצצה. אני זוכרת את אימא רצה אלי ותופסת ביד שלי, מושכת אותי ממקומי, כדי לקחת אותי למקלט. אבל אני לא הסכמתי, התעקשתי וביקשתי לחפש את הבובה שנעלמה לי בתוך הבלגן. אוי, איזו ילדה עקשנית הייתי נו, לא ממש השתניתי, כידוע לך. אבל אני חושבת שהבנתי שעל ראשנו מרחפת סכנה קיומית. אתה בחיים לא תבין את זה, יוסי.

שורה עליונה מימין לשמאל: גיזלה ורודולף
גרוס, שטפי גרוס ואמה סרפינה וקסלר
שורה תחתונה מימין לשמאל: דן ודינה גרוס
קוקונטו, איטליה, 1943

Upper row, right to left:
Gisela and Rudolf Gross, Stefi Gross
and her mother Serafina Wachslar
Lower row, right to left: Dan and Dina
Gross Coconatto, Italy, 1943

הגירוש, הבריחה, המחוזות שאליהם הגעתם - איך את זוכרת את הדברים מנקודת מבטה של הילדה דינה? היו לך חברים ילדים בשנים ההן?

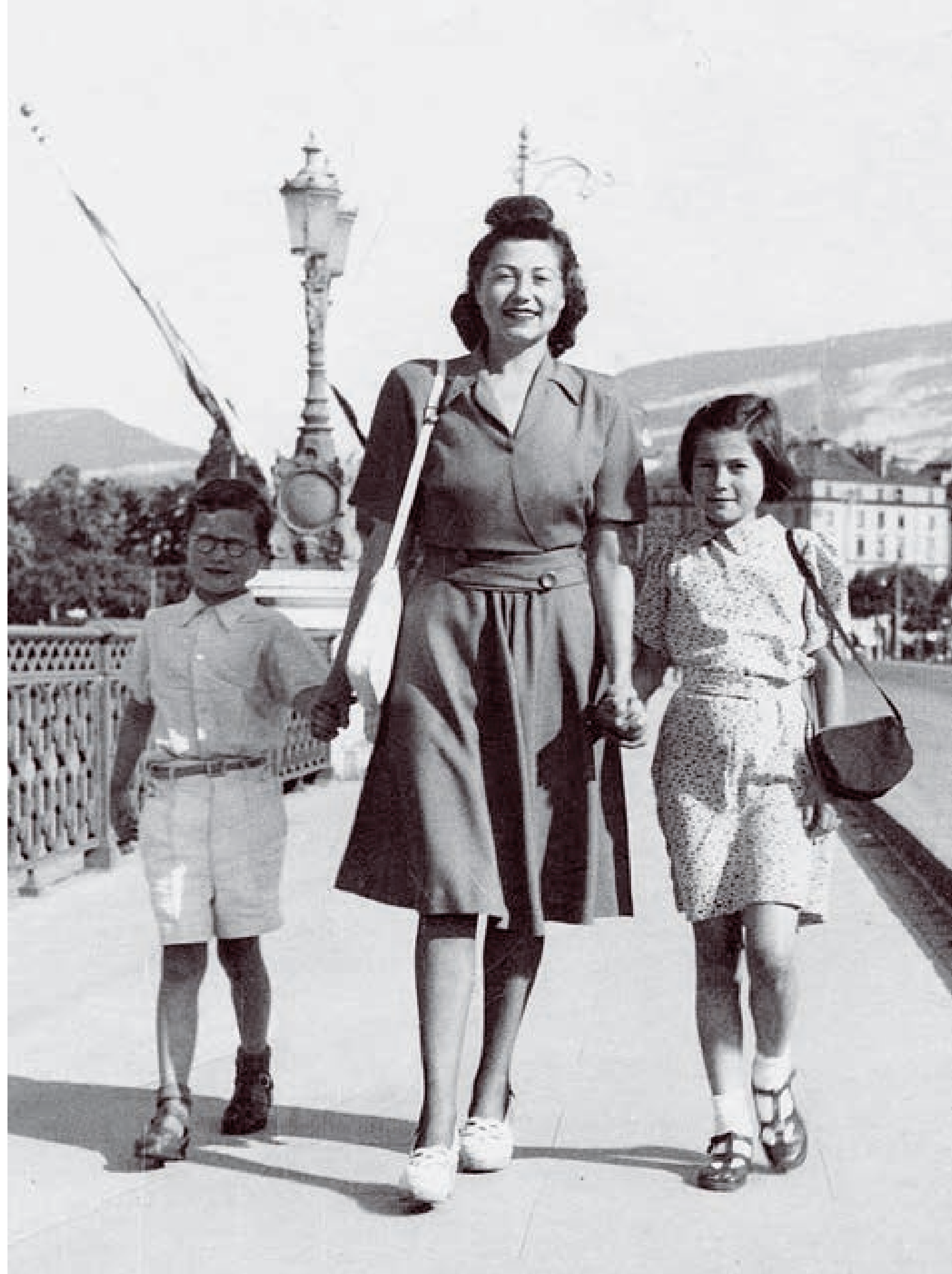
תמיד היו לי חברים. ולא משנה איפה ומתי. אני חושבת שזה מפני שהייתי ילדה שורדת. ואולי גם בגלל כישרון הציור שלי. אני זוכרת ויכוח קשה מאוד בין אימא וסבא רודולף גרוס, שביקש לשוב לווינקובצי למרות המלחמה. אימא, כמובן, לא הסכימה. ולאחר ויכוחים מרים עם סבא, הצליחה לשכנע אותו להישאר איתנו. זה היה הרגע שבו אימא נהפכה לראש המשפחה שלנו. ואני חושבת שבגללה נשארו כולנו בחיים. מצרקבניצה נסענו לספליט, שם שכרה לנו אימא דירה. ספליט הייתה אז תחת השלטון האיטלקי, ואימא, שהייתה אישה יפה ודוברת איטלקית, עשתה שם עיניים לאיזה פקידים והשיגה לנו סרטיפיקטים לאיטליה. דונה אידאלה שלי! הקיצור, נחתנו בכפר קוקונטו שבפרובינציית אסטי. הצטופפנו כולנו בחדר אחד מול דיר חזירים. אני דווקא נהיית, וכל היום שרצתי בדיר ילדה בסך הכל. בכפר הזה גם הלכתי בפעם הראשונה לבית הספר, ובכיתה אל"ף כבר דיברתי איטלקית, ואפילו הייתי תלמידה מצטיינת. אני זוכרת שחשבתי שככה אני גם איטלקייה מושלמת. ואני גם זוכרת שיום אחד ראיתי משאיות גדולות מכוסות בבדי ברזנט עולות אל הכפר. עזבתי הכל ורצתי הביתה, הייתי בטוחה שאלה הגרמנים שבאו לקחת אותנו. אבל אימא הרגיעה אותי ואמרה שאלה דווקא איטלקים.

ב-1943 הגיעו הגרמנים לאיטליה, ואימא והסבים החליטו לברוח לשווייץ הנייטרלית. אימא הזהירה אותנו שלא נעז לדבר אלא רק איטלקית. היה שם מברח אחד שעזר לנו. זחלנו מתחת לגדרות, אז לא הבנתי שזה בעצם הגבול, והופ - הגענו לשווייץ. אבל השווייצרים הסכימו לקבל רק את הילדים, כלומר את דן אחי הקטן ואותי, ואת המבוגרים שלחו בחזרה לעזאזל. איזה בכיות היו שם, וגברת אחת אפילו התעלפה ונפלה עלי. אבל אימא שטפי נזכרה שלמשפחת גרוס יש חשבון בנק בשווייץ. וככה הסכימו להתיר גם למבוגרים להיכנס. נו, הכסף מסובב את העולם! חיינו במחנה פליטים כמה חודשים. ולבסוף, בזכות הכסף, הצלחנו לברוח גם ממנו. עברנו לגור בז'נבה, ואותנו, הילדים, שלחו לבית ספר שהיה גם פנימייה. שם החלפנו את השפה שלנו מאיטלקית לצרפתית. אה, החלפנו שפות, נופים ותרבות כאילו היו גרביים. בפנימייה התגלה כישרון הציור שלי, ואני הייתי הציירת של הכיתה. נורא אהבתי את אימא, הערצתי אותה. אבל אל אבא התגעגעתי...

>

שטפי גרוס, האם, דינה ואחיה דן
ג'נבה, שווייץ, 1945

Stefi Gross, her mother
Dina, and her brother Dan
Geneva, Switzerland, 1945

שורה עליונה משמאל: זלטקו גרוס. שורה תחתונה מימין: ג'ולה וקסלר, אחיה של האם שטיפי. מחנה שבויים בגרמניה, 1943

Upper row left: Zlatko Gross
Lower row right: Djula Wachsler, brother of Stefi, the mother. Prisoners of war camp in Germany, 1943

למי היית קשורה יותר, לאימא או לאבא?

הייתי הילדה של אבא, ללא ספק. אני זוכרת שאפילו הדחקתי את זה שנעלם מחיי בזמן המלחמה, כשהיה בשבי הגרמנים. וכששאלו אותי איפה אבא שלך, אמרתי שהוא הלך להצטלם בשבילי. כי רציתי תמונה של אבא למזכרת. אתה רואה, האובייקט החזותי תמיד היה חשוב לי.

אני זוכרת שאבא זלטקו היה אדם נפלא, טוב לב ונדיב. ותמיד תמיד תמך בי בכל עניין, גם כשה לא מצא חן בעיני אימא. הוא מת ממחלת הסרטן בגיל 71 בשנת 1975. בכל חיי הבוגרים חיפשתי אותו בגברים שהכרתי. אני חושבת שלימים מצאתי אותו בחבר טוב שמלווה אותי כבר 27 שנים. אבל גם האהבה הזו אינה שלמה ממש... יופי, עכשיו אני רומנטיקנית ותיכף אתחיל לבכות. אתה רוצה תה צמחים?

ומה קרה לאחר המלחמה?

העמיסו אותנו על רכבת משא, כמו בהמות, ונסענו שלושה ימים בחזרה ליוגוסלביה. אימא סיפרה לנו שהרוסים שחררו את אבא וההתרגשות הייתה ע-נ-קית! בחיים לא אשכח את הפגישה עם אבא בתחנת הרכבת בזגרב. פתאום אבא זלטקו מהתמונות הדמיוניות שלי נהפך לאבא אמיתי.

אל ווינקובצי לא שבנו. שמענו על ה"אוסטשים" המקומיים, שבזזו שם את בתי היהודים ושרפו את בית הכנסת על המתפללים. סבתא וסבא גרוס לא חזרו ליוגוסלביה כמונו, אלא הגרו ישר לפלסטינה ב-1945. אנחנו השתקענו בבלגרד, בבית קטן סמוך להריסות שנותרו מהמלחמה, שאותן הפכנו למגרש משחקים. ושוב החלפנו את השפה שלנו: סרבית. תאמין לי, יוסי, אני חתיכת "ברליץ" מהלכת. חה. אני לא ידעתי מה זה קומוניזם. אבל אבא ואימא דברו כל הזמן על הקומוניסטים ועל בתי הסוהר שלהם ועל הטיטו שלהם, ושאולי צריך שוב לעזוב. אני אמרתי שנמאס לי ללמוד שפות ושיחליטו ככה. נמאס לי להיות קרקס נודד של ילדה אחת. ואז התחילו הסיפורים על ארץ ישראל.

ואיך הייתה הנחיתה בארץ?

הבית הראשון שלנו בארץ היה במחנה הפליטים בעתלית. נו, גם כן בית. אבל הדודים ממשפחת באוואר של אבא אספו אותנו אל הבית שלהם בכפר שמריהו. הדוד שלי, שהיה רופא ביוגוסלביה, הפך בארץ לחקלאי. הכל התהפך כאן. אחר כך עברנו לגור בקריית מוצקין. הימים היו קשים, צנע. אותי שלחו לקיבוץ מזרע של השומר הצעיר. כנראה שהחליטו לעשות ממני ישראלית בן יום. פתאום דיברתי עברית, והתקלחתי במקלחות המשותפות לבנים ובנות בעברית, וישנתי בבית הילדים בעברית. שורדת או לא? אבל אחרי שנה החליטו אבא ואימא שאני מספיק ישראלית, והחזירו אותי הביתה לקריית מוצקין. אז גם החלטתי שאני רוצה להיות ציירת, כי נמאס לי מכל השינויים. הציור היה כמו מנוחה ליצר ההישרדות שלי. אימא לקחה אותי לבחינות הכניסה ב"בצלאל", אבל שם לא רצו אותי מפני שהייתי צעירה מדי, בת 15 בקושי. אבל אני לא ויתרתי, ובגיל 17 כבר התקבלתי למחלקה לעיצוב גרפי.

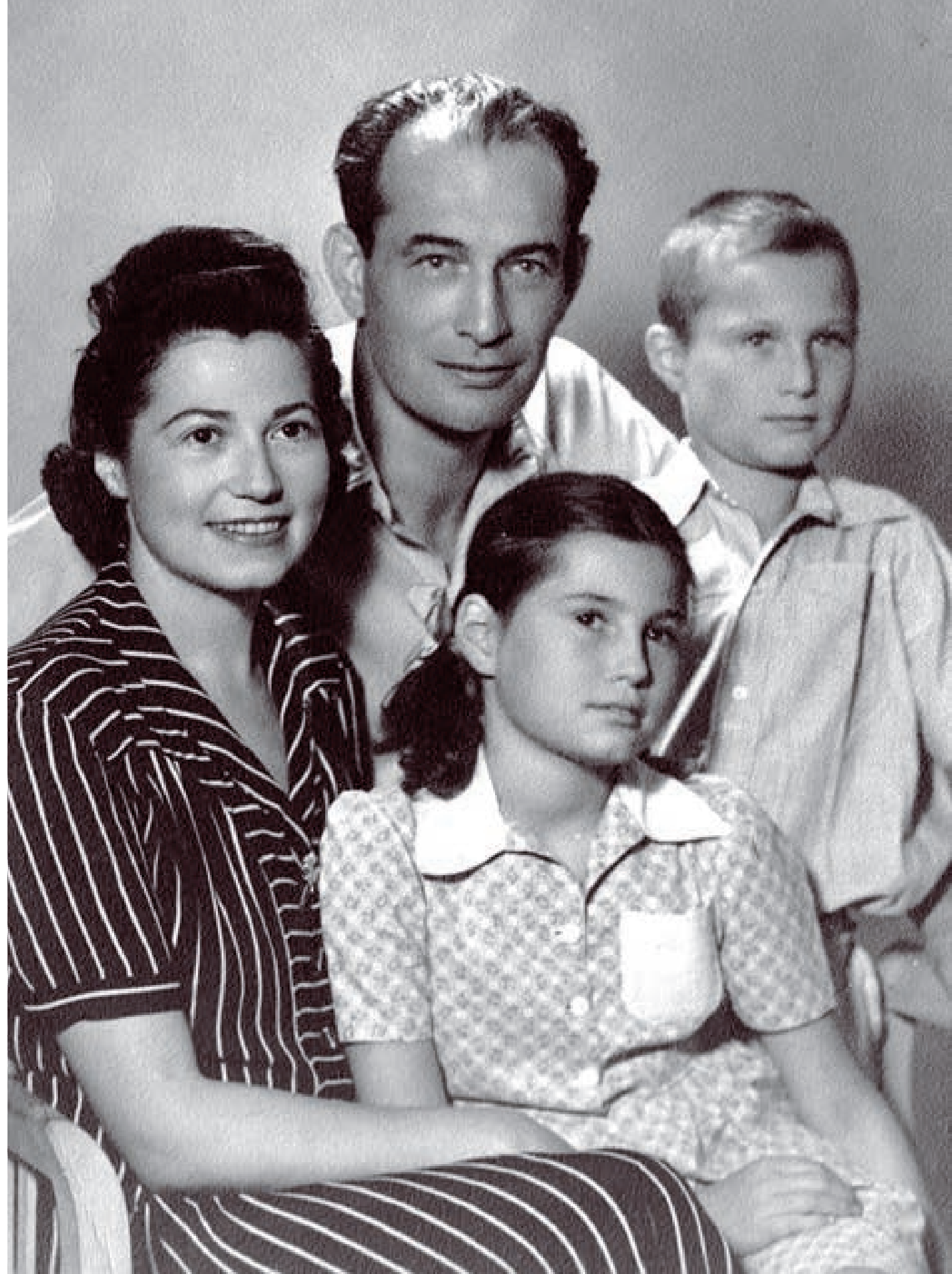
ספרי על ימי "בצלאל", על ירושלים של שנות החמישים.

היה לי חבר טוב באותה תקופה, סטודנט למשפטים, שלימים יהיה שופט מחוזי. הוא הכיר לי את ירושלים. טיילנו וחרשנו את העיר. אני זוכרת את החומות של העיר העתיקה. הן נראו לי כמו צללי ציפורים מבהילות שסגרו את העיר הקשה הזו וחנקו אותה. אבל אנחנו היינו צעירים מתבגרים, ושום מלחמות ודאגות לא היו בראש שלנו. אני זוכרת שממש טרפתי את החיים. לא ויתרתי על טיולים ועל מסיבות ועל הרצאות. אפילו הלכתי להאזין להרצאות של האמן מרדכי ארדון באוניברסיטה. אני גם זוכרת שפעם התגנבנו אל ביתו של שטיינהרדט הצייר, אמן חיתוכי העץ הנפלא. זה היה באחת החופשות, כשחבר שלנו נשאר להשגיח עליו. חיטטנו לו בהדפסים ובאוצרות האמנות שאסף, שתינו לו מספלי הפורצלן שלו. נו, ימי הסטודנטים העליזים. ושלא לדבר על מסיבות הפורים ב"בצלאל". חגגנו את החיים עד הסוף. אני חושבת שזה הגיע לי אחרי ילדות הברזל שלי.

>

איחוד משפחת גרוס אחרי מלחמת העולם השנייה, בלגרד, 1945

Family Gross, reunion after the Second World War, Belgrade, 1945

שנה ב' באקדמיה לאמנות
ועיצוב בצלאל, ירושלים, 1954

Second year at the Bezalel
Academy of Art and
Design, Jerusalem, 1954

איזה מורים את זוכרת במיוחד?

הייתי צעירה ולא הבנתי ממש את משחק הכוחות, ומי שווה יותר ומי שווה פחות. אבל המורים שלי היו ללא ספק מהמובילים בארץ, כל אחד בתחומו. חלקם היו מהאסכולה האקספרסיוניסטית הגרמנית. כמו אייזנשר, המורה לציוה. או אשהיים, המורה לרישום. וכמובן – שטיינהרדט, המורה לחיתוכי עץ. אני בטוחה שהאמנות האקספרסיבית שלהם, ההבעה הדרמטית המעוצבת, השפיעה לימים על האמנות שלי, על הציפורים הגדולות שלי ועל החרקים המשוגעים שלי.

אבל החלומות אז היו "קטנים". רציתי להיות מעצבת גרפית. מי חשב אז על אמנות. רק כעבור שנים רבות הפכתי לאמנית, בגיל 48. זה היה תהליך מאוד הדרגתי. ורק בגיל מאוחר יותר העזתי להעמיד את עצמי במרכז הבמה של חי, כפסלת. וכן, אני לא אוהבת לקרוא לעצמי אמנית. כי אני פסלת. אני עובדת בידיים. חוצבת, נוברת, חותכת, מרתכת.

מי שהשפיעו עלי כפסלת הם ללא ספק דייויד סמית, הפסל האמריקני שעבד בברזל כמוני, ושגם נולד באותו יום כמוני (איזו שוויצרית אני לפעמים, למות עלי), וגם אנטוני קארו, הפסל האנגלי.

דינה גרוס ואריה מרחב, חתונה, 1957
Dina Gross and Aryeh Merhav
wedding, 1957

אפרת רותם וירון מרחב, חתונה, 2003
Efrat Rotem and Yaron Merhav
wedding, 2003

ומה בחיים האישיים – חתונה, לידת הבן, גירושים – זה השפיע על חיך כאמנית?

את אריה מרחב, בעלי לשעבר, הכרתי בימי "בצלאל". הוא היה סטודנט לרפואה. אבל אהיה קצרה וקולעת. את רוב חיי חייתי לבד. והייתי השחקנית הראשית והבלעדית באמנות שלי.

ולאן התגלגלת אחרי "בצלאל"?

לצבא! מה חשבת, שהייתי משתמטת? התגייסתי בגיל 21, ונחשבתי "זקנה" אצל החיילות האחרות בפיקוד הגדנ"ע בשייח מוניס. אפשר לחשוב... אבל עוד לפני שהשתחררתי, בנובמבר 1957, התחתנתי עם אריה. נו, אתה מכיר אותי, אין לי זמן מיותר, והשירות הצבאי גם נורא שיעמם אותי. גרנו בירושלים בדירות קטנות, ואני הייתי מעצבת גרפית ומורה לציוה. לפני הבחינות באנטומיה בפקולטה לרפואה, בקיץ 1960, נסענו שנינו לאיטליה. שם התארחנו אצל חבר טוב של אימא, קן (קרשו) ניומן. הוא היה רודף שמלות מקצועי, וניסה לפתות אותי בטיולים ובמלונות מפוארים ובחלומות באספמיה. אני חושבת שכבר אז הבנתי שלא אוכל להיות עקרת הבית הקטנה, ושהעולם הגדול מחכה לי. לימים הפך הפתיין הזה לחבר טוב, ואף הזמין אצלי את עבודת הפיסול הראשונה בחו"ל. אבל אין טעם להקדים את המאוחר. כי עוד לפני שהספקתי להגיד ג'ק רובינזון נולד הילד היחידי שלי, ירון, במרס 1962, ואני הספקתי להתגרש ולהפוך לאימא חד-הורית. אמרתי לך, אצלי כל הזמן נוסעים ומתגלגלים ומתהפכים.

נראה שחיך אינם אלא מסע. ושהמסע הוא העיקר, ולא היעד שצריך להגיע אליו.

מעולם לא חשבתי שחיי הם מסע. אולי מפני שהדברים חבויים בתת ההכרה. אבל כשאני מסתכלת על עבודותי, בעיקר על אלו מהשנים האחרונות, ברור לי שזו המסקנה המתבקשת. שהרי כל אותם הגלגלים שמחוברים לעבודות, או הכנפיים

<

דינה מרחב ובנה ירון, 1964
Dina Merhav and her son
Yaron, 1964

והציפורים והמלאכים, או העגלות שאמורות לנסוע לאן שהוא, מעידים על היצירה שנוסעת ללא הרף.

אבל שלא תחשוב שהמסע שלי הפך למסע תענוגות בארץ. בלעתי הרבה צפרדעים, כמו שאומרים. גידלתי את ירון לבדי, חיפשתי את עצמי, חיפשתי אהבה, ולא פעם הייתי נתמכת על ידי ההורים שלי. וגם דרכי באמנות אז לא הייתה נפלאה ומספקת. הצגתי עבודות בוסריות וחטפתי על הראש. אבל למזלי הכרתי ב-1971 את חברי הטוב לב שטרן, האמן והאדריכל, שהיה לי להשראה כל חי. החברות שלנו נמשכת עד היום ממש.

חלמתי אז, בימים שביליתי בדירות קטנות בירושלים, על בית בחיק הטבע, בהרים וסמוך לים. חלום שהגשמתי בזיעה רבה ברבות השנים, לאחר מותה של אימא ב-1993, בביתי בעין הוד. אבל הכי קשה הייתה ההחלטה לשחרר את ירון שלי ולתת לו להתגייס לסיירת גולני. זה היה בסתיו של 1982. גם בני היחידי ביקש

>

דינה מרחב חיילת
בטירונות, 1957
Dina Merhav, soldier at
basic training, 1957

תערוכת יחיד של דינה מרחב
בית אבא חושי, חיפה, 1988
צילום: דרורה שפיץ

Solo exhibition of Dina Merhav
Beit Abba Khushi, Haifa, 1988
Photo: Drora Spitz

להצמיח לו כנפיים ולעוף. אני זוכרת איך בא ושאל אותי: "מה את רוצה, אימא, שאהיה פקיד?" נזכרתי בכל החלומות שלי ולא העזתי לחתוך לו את הכנפיים. ב-2003 הוא יתחתן עם זמרת האופרה אפרת רותם היפהפייה והמוכשרת, שהביאה לי שלוש נכדות. ליה, אביה ודריה. איזו אימא נהדרת אפרתנוש! איזה אושר! וככה אפרת וירון הפכו אותי לסבתא אמיתית, כזאת שמדי פעם בפעם נוחתת אצלם בבית מעולם הציפורים שלה, סבתא שמפנקת את הנכדות שלה, שרוקמת להן מפיות אישיות ואופה להן עוגות מונומנטליות בימי ההולדת. בינינו, תמיד קינן בי הפחד שאולי לא יהיה המשך למשפחת גרוס, ושנעלם כולנו מעל פני האדמה, כמו החברים מווינקובצי שנעלמו בימי השואה. אבל החיים כנראה חזקים יותר מכל הפחדים ומכל החלומות, והנה יש לי שלוש נכדות אמיתיות, עליזות ושמחות, שלא יצטרכו לסבול ילדות של ברזל ושל מלחמות כמוני.

אבל בכל זאת, כשאני חושבת על זה, משונה לי שכל חיי ייחלתי שלירון יהיו חיי נישואים ורעה ומשפחה, שהרי את רוב חיי חייתי בגפי, ומבחירה. החופש שלי היה תמיד חשוב לי, ויתרתי על הרבה דברים בחיים בגללו. אולי ביקשתי לתקן את הבדידות שלי אצל ירון. אולי... אנחנו הרי מנסים לתקן את המקריות של חיינו באמצעות הילדים שלנו.

אפילו המפנה הגדול בחיי, בשנת 1984, היה לכאורה מקרי. אבל הרי שנינו יודעים שאין דבר כזה "מקריות", ושהדברים לא קורים סתם ככה, אלא בגלל שהם צריכים לקרות. יום אחד ירדתי לסדנת הקרמיקה במכללה ושיחקתי בחתיכת חמה. בחיים לא אשכח את המגע הראשוני של האצבעות בחומר. התאהבתי! אולי זה מפני שהחיים הרבה יותר תלת-ממדיים?

אני מוקסם מגילוי האבן בעבודה שלך באיטליה, בפיטרה סנטה. זו הרי עוד תחנה בדרך אל הברזל. כמו היית צריכה לחפור בעבי האדמה, בסלע, כדי להגיע אל המחצב האחרון שחיכה לך בבטן האדמה - הברזל. הברזל של סבא רבא.

אני חושבת שההסבר שלך נפלא, כאילו ששמת את המילים בפה שלי. שאפרוס לך עוגת קרם עם התה?

ב-1989 יצרת פסל חוצות במפעל נשר ליד חיפה. זו שנת הגילוי הגדול שלך.
הנה הגעת סוף סוף אל הברזל.

העבודה הראשונה הייתה "טבע ותעשייה. עימות ויחסי גומלין". היא הוזמנה על ידי מנהל המפעל, יהודה יזרעאלי. הנחתי שני חישוקי ענק זה על זה, כל אחד בקוטר של 4 מטר. באמצע החישוק התחתון הנחתי אבן גולמית, ועל החישוק העליון תליתי אבן נוספת. החישוקים האלו היו פעם חלקים של כבשן, והם סמלו מבחינתי את התעשייה. האבן סמלה את הטבע.

בנשר עבדתי עם פועלי המפעל. יצאנו אל ערימות שלדי הברזל, ואספנו את הגרוטאות בעזרת מלגזות, או מנופים. ההשראה באה מהגרוטאות, ולאחר שתכננתי את העבודה, ריתכנו את כל החלקים יחד. אחר כך, במשך עשר שנים, המשכתי ליצור עוד פסלים בנשר, וככה נולד הפארק של פסלי הגרוטאות שם. פארק הפיסול והתעשייה, "מרחב-נשר".

בהתחלה עבדתי במרפסת האחורית, וירון שלי היה מטיף לי על הטינופת שעשיתי בבית. אתה מאמין? אבל אחי דן גרוס הציל אותי, ונתן לי את הסטודיו הראשון שלי, שהיה מאחורי החנות שניהל "טכנומטל" לאספקה טכנית, חנות שאותה ייסד אבא בזמנו. זה היה במפרץ חיפה. היה לי גם חבר טוב באותם הימים, מהנדס מכונות שעזר לי עם כל החישובים בפסלי הברזל, ובא לעזור לי ולעבוד איתי בסטודיו. הוא היה הגבר שמצאתי בו את אבא שלי, ועד היום אנחנו חברים טובים. פעם, בזמן החיתוך של לוח מתכת, נפלה חתיכת ברזל מלובן על הנעל שלי. היא הייתה לוהטת וחדרה את הנעל, והגיעה אל הבשר. אה, חשתי כאבים נוראיים. אבל לא ויתרתי והמשכתי לעבוד. החבר המהנדס נבהל כל כך. אבל זו הייתה החניכה שלי. כמו איזו בחינה שהייתי צריכה לעבור. וככה הפכתי לחרשת-ברזל בעצמי. אני חושבת שסבא רבא גרוס היה גאה בי. הברזל תמיד היה חלק ממני. בתוך הדי-אן-איי שלי.

אבל רק ב-2013, בווינקובצי עיירת הולדתי, הבנתי שאני בעצם הממשיכה של מסורת הברזל של המשפחה. נסעתי לשם כדי להציג תערוכה בגלריה של המוזיאון העירוני והחברים החדשים בעיירה פקחו את עיני. ד"ר דרז'ן שווגל, שהציל הרבה אנשים במלחמות הקרואטים והסרבים, ערך שם ערב לכבודי, כדי שאוכל לספר לבני העיירה את סיפור החיים שלי ושל משפחתי. לתדהמתי, הגיעו אל ההרצאה שלי אנשים רבים

דינה מרחב עובדת במפעל המלט
תעשיות נשר בע"מ, חיפה, 1995

Dina Merhav working at Nesher
Israel Cement Enterprises Ltd.,
Haifa, 1995

מהעיירה. הם הרעיפו עלי אהבה והערצה, גם בגלל מי שאני וגם בזכות אבותיי. חלק מהאנשים אפילו הכירו את סבא, ועבדו אצל משפחת גרוס בבית החרושת. דרז'ן אמר שהוא שמח על הביקור שלי, מפני שבזכות בית החרושת של סבא רבא הפך הכפר הקטן והנידח לעיירה מובילה מהבחינה הכלכלית והתרבותית. עמדותי בגלריה וספגתי את אהבת האנשים, את הסיפורים ואת הזיכרונות שלהם. אני זוכרת איך פתאום "נפל לי האסימון", כמו שאומרים. נמלאתי בכזו גאווה. החלטתי לתרום את כל העבודות בתערוכה כדי להקים בעיירה פארק לזכר משפחתי, משפחת גרוס. זה באמת היה רגע מכונן בחיי. אפילו עכשיו, כשאני מספרת לך את הדברים, אני נמלאת בהתרגשות.

1998 הייתה שנת הפריצה האמנותית שלך, דינה, כשהוזמנת ליצור ולהציב בז'נבה פסל חוצות מונומנטלי. "כנפי שלום" קראת ליצירה. בעבודותייך הראשונות בברזל יש עיסוק בדימויים של מלאכים וכנפות מלאכים. המלאך שאותו צמצמת עד לכנפיים שלו כמוטיב חוזר ונשנה בעבודות שלך. עתה, לאחר שחפרת עמוק באדמה וגילית את הברזל שבנשמתך, ביקשת להעיף אותו אל השמים.

בטקס חנוכת הפסל נכחו אנשים חשובים, וגם נשיאת שווייץ. אבל אני בחרתי שלא לומר מה אני חושבת על שווייץ של ימי מלחמת העולם השנייה, על יחסה המשפיל לפליטים היהודים. זכרתי את אימא שכמעט נאלצה להיפרד מאיתנו בגבול השוויצרי. אני דיברתי דרך הפסל שלי. הפסל שאולי היה אילם, אבל זעק את הזעקה שלי בשתי כנפיים של ברזל, זעקה בגובה של שישה מטרים, זעקה של שלום.

לאחר המלאכים הגיע תורם של הציפורים והחרקים. לציפורי הברזל שלך את מעניקה כנפי ברזל גדולות, ולא פעם את מציבה אותן על גלגלים – גלגלי מכוונות, גלגלי קטרים ישנים, כאילו ביקשת לצייד אותן בכישרון כפול במסע שלהן: תעופה ונסיעה, שמא תחדל אותה פעילות המסע שהיא כה חיונית לך. אבל אצל החרקים נראה שכאילו נרגעת מאותו מסע. האם החרק, בניגוד לציפור, המייצגת תעופה וחיוניות וחיים, מייצג אצלך את המוות?

<

הרמוניה של ציפורים (פרט), 2014
ברזל, 370X450X550
פינגטן, סין

Birds Harmony (detail), 2014
Iron, 550X450X370
Pingtan, China

שמע, החרקים הגיעו אלי כמו המלאכים והציפורים, ולפני זה גם כלי הקיבול והמגירות. כולם הגיעו אלי. ולא שחיפשתי אחריהם. הם פשוט הגיעו. ואני הוצאתי אותם מהחושך של הדמיון אל האור של החיים. הפכתי אותם ליצורי ברזל מוחשיים.

אני זוכרת, כשפירקו את בית החרושת "וולקן יציקות", אספתי שם ערימות ענק של גרוטאות, כמה "נאגלות", בטנדר הסובארו הישן והטוב שלי. אספתי שם מודלים מעץ, תבניות עץ, חלקי מתכת שנוצקו ללא שימוש. אה, הפסולת התעשייתית הדהימה אותי. אפילו חשבתי ליצור ממנה תערוכה שלמה. היום, כשאני נזכרת בסצנה הזו, אני מבינה שאולי היא סמלה לי חדלון, או מוות. זה הרי היה בית קברות של חפצים שאיש אינו זקוק להם יותר. אבל אחרי כל מוות באה הלידה מחדש. זו תפיסת העולם שלי. אני ממחזרת חיים. והחרקים, נו הם הרי ישרדו אחרי כולנו. הם מסמלים את הנצח מבחינתי.

הפריצה הבינלאומית הייתה ללא ספק סוג של כנפיים, שעזרו לך להמשיך במסע הגדול של חיך, המסע שהתחיל בגיל צעיר מאוד ולא פסק מעולם. ספרי על היצירה במקום זר כמו סין.

זו הייתה חוויה מאלפת ומרוממת נפש ממש. העבודה הראשונה שלי נוצרה סמוך לגווילין, בדרום סין. הוזמנתי לשם כדי ליצור ולהקים את ציפור גן העדן שלי. שתבין, זו הייתה ציפור בגובה של 880 ס"מ, עשויה מברזל צבוע. נתנו לי 4 אסיסטנטים לעזור במלאכה. עד היום אני זוכרת את היעילות והמסירות שלהם. כשכרענו יחד על הרצפה, כדי ליצור את השבלונות הענקיות של הפסל, שבלונות בגודל של 1:1, הבנתי איזה מזל גדול נפל בחלקי. את זנב הציפור תכננו לייצר מלוח פח באורך של שישה מטרים. היינו צריכים לערגל אותו, כדי שיקבל את צורת הזנב כמו במודל הקרטון שהכנתי מראש. האסיסטנט הראשי שאל אותי מה הרדיוס של הערגול, ואני כמובן שלא ידעתי לחשב את הרדיוס הזה. הייתי אובדת עצות, ולא בגלל שאיני יודעת לדבר סינית. אבל לאחר כמה רגעים קרא לי האסיסטנט הראשי, והראה לי ציור שצייר בגיר על הרצפה. זה היה הרדיוס של זנב הציפור. בדיוק כמו שרציתי. שאלתי אותו איך ידע לתרגם את חלומות הקרטון שלי, ועוד במהירות

כזו, כמו קוסם. אבל הוא היה איש צנוע והסביר לי בחיוך שזה בסך הכל עניין של ניסיון. אני הייתי מאושרת, ולא התאפקתי וביקשתי מהנהלה ליצור בו זמנית עבודה נוספת. על הדרך. חוצפה ישראלית, נו. ואכן, הספקנו לסיים שני פסלים גדולי ממדים בשישה שבועות בלבד. לחשוב שהם לא ידעו אנגלית ושאני לא יודעת סינית, ובכל זאת שוחחנו רבות והבנו זה את זה.

ב-2006 קיבלתי דוא"ל מפתיע מסין, ובו בקשה לשלוח הצעות לעבודות בפארק הפיסול הבינלאומי האולימפי, לקראת אולימפיאדת 2008 בבייג'ין. הסתבר שהם קיבלו כ-2,500 הצעות מפסלים בכל העולם, שמתוכם נבחרו רק 150 עבודות. אני הייתי ביניהם. הם הציגו תערוכה של כל 150 העבודות הנבחרות, והזמינו את כולנו לבייג'ין. איזה אירוח למופת זה היה, ועל חשבונם כמובן. נו, אצל הסינים הכל תמיד נעשה בגדול. בקיצור – מתוך 150 העבודות נבחרו 100 עבודות שיעברו לייצור בגודל אמיתי, ולתצוגה קבועה בפארק האולימפי. העבודה שלי "טוטם" נבחרה, ואף זכתה בפרס. זה היה מעין יצור היברידי, חציו דג וחציו דינוזאור, ועל גבו שתי ציפורים. לאחר שנה, ב-2007, שוב הוזמנתי לבייג'ין, והפעם כדי לפקח על ביצוע העבודה. הייצור נעשה בבית החרושת הענקי של אדון מאו ידונג, ובאופן מקצועי ביותר. לימים אותו מאו ייצר עוד כמה וכמה עבודות שלי בסין. ה"טוטם" מוצג עד עצם היום הזה בפארק הפיסול האולימפי הבינלאומי, ויחד עם שאר המבנים החדשניים של המתחם האולימפי מהווה מוקד משיכה תיירותי. הנה, הטבעתי את החותם שלי בעולם.

בשנים האחרונות הוזמנת להציג גם בקרואטיה, ארץ הולדתך. איך זה היה לחזור "הביתה" לאחר כל כך הרבה שנים, ועוד כאמנית מפורסמת?

ב-2013 יצרתי את הפסל "שלווה שמימית", לזכר קורבנות מחנה ההשמדה בז'קובו. הפסל הוצב בחזית בית הקברות היהודי העתיק שם. לפסל הזה הייתה משמעות כפולה עבורי, מפני שגם סגרתי מעגל וחידשתי את הקשר עם מחוזות ילדותי, וגם הייתי מעין נציגה של כל היהודים המתים שם. אומנם זהו פסל של ברזל דומם, אבל מבחינתי הוא מסמל דווקא את החיים. יש בו עץ מרובה ענפים ומגן דוד, סמל של צמיחה וסמל של העולם היהודי. גם כאן אמרתי את הדברים דרך החומה: אי אפשר לגרש אותנו היהודים, אי אפשר להשמיד ולהעלים אותנו, כמו שניסו לעשות הנאצים,

>

ועל אף ההיסטוריה הקשה שלנו, תמיד נשרוד ונעמיק שורשים ונצמח. יצירת הפסל "שלווה שמימית" התאפשרה בעזרתו של הפרופסור ד"ר אוגנין קראוס רב הכישרונות והתושייה, נשיא הקהילה היהודית בזגרב, שהתמסר למיזם בכל מאודו, וגם גייס את המימון ליצירת לפסל. הביצוע של הפסל נעשה על ידי בית החרושת לקונסטרוקציות מתכת "קונצ'ר", בהתנדבות וכתרומה לקהילה, בניהולו של נוסרט שובליץ' שגם ביצע את העבודות לתערוכה בזגרב שהתקיימה באותה העת. אה, חנוכת הפסל הייתה מרגשת במיוחד. היו שם המון אנשים מהקהילה היהודית הקרואטית וזכיתי לכבוד מלכים ממש. יומיים לאחר חנוכת הפסל נערכה גם הפתיחה של תערוכת היחיד שלי בגלריה של האקדמיה בזגרב, "גליפטוטקה". הייתי בעננים, לרגע לא הייתי בטוחה שזה בכלל לכבודי, אלא אולי לכבודה של איזו אישיות רמת מעלה אחרת. היו שם כתבים וצלמים מהטלוויזיה, ואני לא הפסקתי לצבוט את עצמי. כאילו שכל היהודים המתים של ארץ אבותיי החזירו לי אהבה.

ובכל זאת, האם את חושבת שהצלחת להתגבר על אותם הכאבים הישנים?
לא חשת טינה, או ניכור?

יש לי חבר טוב, הצייר הקרואטי טוני פרנוביץ', שאצלו נהגתי להתארח כשביקרתי בזגרב. יש לו בית ענק, והוא איש נפלא ומכניס אורחים. וגם ידיד נפש אמיתי. פעם יצא ששאל אותי איך זה שלא ביקרתי עד היום בעיירה שלי ווינקובצי. אז נפתחה הדלת, איך שאומרים, ומשם הדרך אל הבית הישן ואל בית החרושת של סבא הייתה קצרה. ככה הגעתי אל החברים החדשים שלי בעיירה של אבותיי ואבות אבותיי.

ולא, לא חשתי ניכור או טינה. להיפך, חשתי השלמה. והמון נחמה. שהרי זוהי דרכו של העולם, וכולנו בעצם נוסעים במסע הגדול הזה, שאינו אלא חיינו.

* * *

פרופסור ד"ר אוגנין קראוס
נשיא הקהילה היהודית בזגרב
עם דינה מרחב בפתיחת
התערוכה **מעוף הציפורים**
גלריה גליפטוטקה, זגרב
קרואטיה, 2013

Professor Dr. Ognjen Kraus
President of the Jewish
community, Zagreb, with Dina
Merhav at the opening of the
exhibition **Birds Flight**
Glyptoteka gallery, Zagreb
Croatia, 2013

אימא ואמנות

דינה מרחב ובנה ירון, 1986
צילום: נעמי צור

Dina Merhav and her
son Yaron, 1986
Photo: Naomi Zur

אימא ואמנות, בשבילי הן ישות אחת מחוברת.
אין אימא לבד ואין אמנות לבד.
מלידתי זה תמיד אחד.
האמנות שלה טוטאלית, כזו שלא מותירה ספק.
אימא ואמנות נפגשו לפני.
אני הצטרפתי מאוחר יותר.
לקח לי זמן לפלס מקום בין היצירות.
היום אני יודע, אחרי שנים,
שאני אפרת והבנות, ליה, אביה ודריה,
זאת היצירה החשובה של סבתא דינה.
תודה על מסע מרתק,
תודה על מי שאני בגללך,
תודה על הבחירות שלי, שמתחילות בך.
באהבה גדולה

ירון

מימין לשמאל: אפרת עם אביה, דינה עם הכלבה צ'אפי, ליה, וירון עם דריה
Right to Left: Efrat with Aviya, Dina with her dog Chapi, Liya, and Yaron with Dariya

פסלים במרחב

אירית מילר

גרוטאות ברזל, שמקורן בגלי האשפה התעשייתיים, הן מרכיב מרכזי בפסליה של דינה מרחב. מאמצע שנות השמונים של המאה שעברה עבדה דינה מרחב באזור התעשייה במפרץ חיפה, בסטודיו הנמצא בקרבת בתי הזיקוק ותעשיות המלט "נשר". שני המפעלים, על ארובותיהם הענקיות פולטות העשן, הדוודים האפורים, המאובקים והאימתניים, והצינורות המתעקלים, הפכו למאגר שממנו שאבה את חומריה. "נשביתי לגמרי בקסמו של הברזל", כתבה האמנית, "ברזל ישן וחלוד המקפל בתוכו חיים קודמים, מרגש בעוצמת הביטוי שלו ובעושרו הצורני". מאגרי הגרוטאות הענקיים הציתו את דמיונה, היוו השראה ושימשו חומר גלם לבניית פסלים. לכוח המשיכה של הברזל יש קשר הדוק להיסטוריה המשפחתית של דינה מרחב – משפחותיה מצד אביה ומצד אמה עסקו בתעשייה ובמסחר בברזל מסוף המאה התשע-עשרה, ובבית החרושת המשפחתי בעיר וינקובצי (Vinkovci) שבקרואטיה ייצרו תנורים וכלים חקלאיים.

המפגש היומיומי עם מכונות וכלים במפעלי התעשייה השפיע על השפה הפיסולית של עבודותיה, ועל צורותיהם הגיאומטריות של פסליה. עם המעבר לסטודיו במושב ניר עציון חל שינוי בעבודתה של האמנית. הסטודיו שוכן בסביבה כפרית, על גבעה מוריקה בליבו של חורש טבעי. רעשי המכונות והתעשייה התחלפו בציוצי ציפורים, ואת אבק התעשייה החליפו גוני ירוק של עצים ושיחים. במקום הקונסטרוקציות, שבהן נשמרה הזהות הראשונית של חלקי מכונות, החלו הדימויים של פסליה לקבל צביון אורגני יותר, להתקרב לעולם החי, ובמיוחד לבעלי כנף, שנעשו דומיננטיים בעבודתה.

מהותו הראשונית של הברזל, כובד משקלו, מרקמו החלוד והמחוספס, על גווניו החומים המשתנים, וההבעתיות שלו, טבועים בעבודותיה של מרחב. פסליה הם אסמבלז'ים של חלקי ברזל שרותכו יחד, מיחברים המורכבים מפרגמנטים של חפצי בית וחלקי מכונות, כלי עבודה, ברגים ומסמרים, אומים וצינורות, לוחות, רשתות וסבכות. היא משתמשת בחלקים שהתבלו, התיישנו ויצאו מכלל שימוש, אך מכילים את זיכרון הווייתם הפונקציונלית הקודמת. דומה שנגיעותיה בחלקי הברזל הן מזעריות, ועיקר פעולתה מתבטאת באיסוף, בחירה ובחיבור של פרגמנטים. בריתוך יחד של חלקי גרוטאות הברזל נוצר דבר מה חדש, שונה מהקיום המתפורר בערמת הגרוטאות. ההקשר השימושי הקודם התבטל, והתחלף בהקשר אסתטי. פעולתה האמנותית של דינה מרחב היא במהותה דיאלקטיקה של יצירה מתוך הרס, חיפוש

>

ציפודג, 2005
ברזל, 284X490X620
דרך הפסלים, חצרים

Fishbird, 2005
Iron, 620X490X284
Sculptures Way, Hatzetim

סדר בעולם חסר סדר, אישור החיים מתוך הכיליון והמוות. רעיונות אלה עלו מחדש בגל הניאו-דאדא בשנות השישים של המאה שעברה, ומבטאים את הרחבת חווית האמנות, במיזוג בין אמנות ומציאות, בהעברה ובטרנספורמציה של חלקי חפצים ממערכת התייחסות אחת לאחרת, באסמבלז' וב"תרבות הג'אנק".

בין הנושאים החוזרים ונשנים בעבודותיה של מרחב נראה קבוצות של מלאכים, המגולמים על ידי דימויי כנפיים. כך לדוגמא, פסלה **כנפי שלום**, שהקימה בג'נבה (1998, עמ' 121) מורכב מכנפיים ענקיות. תנועתן הגלית וזרימתן המרוככת והמתעגלת מעניקה לפסל פיוט, עידון ונועם. דומה שהפסל מבטא את כמיהתה של האמנית לחופש ולהיעדר גבולות. המלאכים קשורים לאגדה וליקום דמיוני, הניכר גם בפסלי היצורים - ציפורים, דגים ולטאות, המעוררים אסוציאציות לחיות פרה-היסטוריות. הציפור היא מוטיב שכיח ברבים מפסלי הברזל שהקימה האמנית בעשור האחרון, ובמיוחד בעבודותיה שהוצבו בסין. **ציפור גן עדן** (2003, עמ' 3) הוא הראשון מבין שמונה-עשר פסלים שהעמידה דינה מרחב בסין. מאורוצ'י שבצפון ועד לגווילין שבדרום, ובפארק האולימפי בביג'ינג, ניתן לראות את עבודותיה. הציפורים בפסליה מעוררות את הדמיון - ציפור גן עדן נישאת לגובה של כתשעה מטרים, ומשקיפה על נוף עוצר נשימה בשנחאי. קוויה התמירים נוסקים כלפי מעלה, תנועת הכנף הדינמית והצבעונית מלאת החיוניות מבטאת אופטימיות ותקווה. מבנה ציפורים דמוי טוטם, שאף הוא הוקם בשנחאי (2010, עמ' 97), מזכיר יקום ראשוני. צורותיהן הפשוטות והמגושמות של הציפורים וצבעוניותן העזה מעניקות להן מראה נאיבי, כמו הוצאו הציפורים מאגדה.

הקמת פסלים באתרים שונים בישראל ומחוצה לה, השינוע של פסלים, ונסיעותיה התכופות מעבר לים היו בין הגורמים שהניעו את מרחב ליצור את סדרת עגלות המסע. העגלות מורכבות ממשטחים רחבים וארוכים של ברזל, לעתים כבדים ואטומים ולעתים עשויים מסבכות מחוררות. הן נושאות יצורים דמיוניים ומוזרים, המזכירים לעתים חיות פרה-היסטוריות - ציפורים, לטאות, דגים, ודינוזאורים, בני-כלאיים גרוטסקיים, המשלבים הומור ואימה. מה הן עגלות מסע אלה? לאן הן מתגלגלות? האם הן מסמלות מסע היסטורי מן העבר לעבר העתיד, או אולי הן ביטוי למסע החיים של מרחב עצמה, על כל תהפוכותיו? ואולי רומזות המרכבות למסע מטאפיסי? אחת מהן, **עלייה לשמיים** (2014, עמ' 115) מרמזת על מסע כגון

זה. ממשטח העגלה מתרומם סולם, שתי דמויות מטפסות עליו ודמות שלישית עומדת להצטרף אליהן. הדמויות האנונימיות של "כל אדם" נמצאות בתנועה ובתנופה, מייצגות את הרוח האנושית המאותגרת והשואפת להישגים, את הרצון להתקדם ובד בבד את הכמיהה להתרוממות רוחנית.

הדימוי האנושי המיוצג בפסל **עלייה לשמיים** חריג בעבודתה של מרחב. גם אם דמות האדם איננה מיוצגת בפסליה, הדימויים שלה מתמקדים במצבו הקיומי של האדם, ובעיקר ברצון האנושי להתמודד, להתגבר ולשאוף. יד הזיכרון **שלווה שמימית** (2013, עמ' 100-101), שיצרה מרחב בז'קובו שבקרוואטיה, ניצבת בחזיתו של בית הקברות היהודי העתיק בעיר, ונעשתה לזכר היהודים שנספו בשואה. הפסל ממוקם במקום שבו שכן מחנה ריכוז ממנו הובלו היהודים למותם. הוא מורכב משני דימויים המתמזגים זה בזה, שניהם בעלי עוצמה סמלית - עץ שענפיו משתרגים וחודרים למגן דוד. משמעותו של הפסל ישירה ואיננה מוטלת בספק, והוא מבטא את כוח העמידה, ההישרדות והיכולת להתחדש ולצמוח גם אחרי פורענות כמו זו שנחוותה על ידי יהודי אירופה.

ציפורים הנישאות על מרכבות ועגלות נראות בפסלים **אדמה מים רוח** (2010, עמ' 81) ו**מעוף** (2011, עמ' 80), שתי העבודות מוצבות בסין. מצטרף אליהן הפסל **עגלת ציפור** (2007 עמ' 78) שהוקם בהודו. בעבודות אלה נחשף המרקם החלוד בגוני אדמה, המעניק לעבודות תחושה קמאית, ראשונית, קדם-אנושית. אמנם הציפורים כבדות משקל ונייחות, אך גלגלי העגלות ואופן הצבתן מרמזים על שאיפה לתנועה ולעלייה. הניגוד בין נייח לנייד, בין עצירה לתנועה, מבטא מצב קיומי - פער בין החזון והדמיון לבין מימושו במציאות. הציפורים שיצרה מרחב הן ציפורים של שלום ופיוס, של בשורה ותקווה. הן מביעות חופש, מעוף והתחברות עם יקום אינסופי.

במקביל לעגלות הנושאות ציפורים יצרה מרחב יצורים מכונפים אחרים, מעין חרקים, שגם בהם ניכרת הפלגה ליקום פנטסטי. יסוד של משחק נמצא בחיבור וביצירה של פסלים אלה, המורכבים מחלקי מכוונות וכלים, מפרגמנטים מתכלים ומתפוררים של ברזל. הם מגלמים יצורים ספק מכניים ספק אורגניים, לפעמים גרוטסקיים והומוריסטיים ולפעמים מפלצתיים. הם תולדה של עבודותיה הקודמות של האמנית, בפסלי יצורים, שהשראתם נבעה מחיות פרה-היסטוריות ומעולם קדם-אנושי.

פסליה של דינה מרחב מוצבים בספֶרה הציבורית, בפארקים רחבי ידיים, ואל מול נופים מרשימים. הם גם מוצבים בתוך המרקם העירוני הדינמי והצפוף, על רקע מגדלי משרדים או בתי מגורים בטבורה של עיר. הקשר עם הנוף והטבע ועם הסביבה האורבנית הוא בעל חשיבות רבה לאמנית. לעתים נפערים חללים בתוך הפסלים והופכים למסגרות דרכן נראית סביבה עירונית, תעשייתית או נוף טבע. לעתים חוזרות סטרוקטורות הפסלים על צורות הנוף, ולעתים הפסל הוא קו מצויר בחלל. הקשר עם הנוף, ובמיוחד עם טבע בראשיתי, מבטא את חיפושיה של האמנית אחר דבר מה קמאי, פשוט ותמים, הנעדר ומשולל תרבות ומורכבות בדומה לראשוניותו של הברזל.

>

הרמוניה שמימית (פרט), 2011

ברזל, גובה 400

פארק פיסול ווהו, סין

Heavenly Harmony (detail), 2011

Iron, height 400

Wuhu Sculpture Park, China

ציונים ביוגרפיים

1936	נולדה ביוגוסלביה.	1995	בית האמנים, ירושלים
1941–1945	בעת מלחמת העולם השנייה נמלטה עם משפחתה לאיטליה ואחר-כך לשווייץ.	1996	בית התעשייה, תל אביב
	אביה שרת בצבא היוגוסלבי, ועם כיבושה היה שבוי מלחמה בגרמניה.	1997	בית האמנים, עין הוד
1945–1949	לאחר המלחמה התאחדה משפחתה והתיישבה בבלגרד.	1998	בית האמנים, תל אביב
1949	עלתה לישראל עם משפחתה והתגוררה בקרית מוצקין.	1999, 2001	גלריה עין הוד
1953–1957	בוגרת האקדמיה לאמנות ועיצוב בצלאל, ירושלים.	2001	הגלריה לפיסול ע"ש יוסף קונסטנט, רמת גן
	החלה לעבוד כמעצבת גרפית.	2005	בית האמנים, תל אביב
1966–1996	הוראת עיצוב גרפי ופיסול במכללת ויצ"ו קנדה לעיצוב, חיפה.	2006	מוזיאון האדם והחי, רמת גן
1971–1974	הוראת עיצוב גרפי, החוג לאמנות, אוניברסיטת חיפה.	2008, 2012	בית האמנים, תל אביב
1975–1980	הוראת עיצוב גרפי, לימודי חוץ, הטכניון, חיפה.	2013	גלריה גליפטוטקה, האקדמיה הקרואטית לאמנות ומדע, זגרב, קרואטיה
1984–1985	משתלמת בפיסול באוניברסיטת חיפה.		גלרית מוזיאון העיר וינקובצי, קרואטיה
1984	משתלמת בפיסול באבן בפייטרה סנטה, איטליה.		

מפרסמת את ספר השירים **שלך באהבה**.
1998
כלת פרס הרמן שטרוק, עירית חיפה.
2008
פרס פארק פיסול אולימפי בייג'ין, סין.
2011
פרס שלישי, "פרס ליו קייגו", תערוכת פיסול בינלאומית, ווהו, סין.
עוסקת בפיסול בסטודיו בקיבוץ ניר עציון.

תערוכות יחיד

1974	גלריה אשכולות, חיפה
1982	אודיטוריום, חיפה
1984	גלריה גיא, תל אביב
1986	בית האמנים, ירושלים
1988	הגלריה החדשה, בית אבא חושי, חיפה
1993	בית האמנים, חיפה

מבחר תערוכות קבוצתיות

1965–1998	מציגה בקביעות בתערוכות שנתיות של אגודת הציירים והפסלים, חיפה
1969	גרפיקה ישראלית , מוזיאון ישראל, ירושלים
1971–1974	תערוכות מורי החוג לאמנות, אוניברסיטת חיפה
1982–1983	תערוכות מורי המכללה לעיצוב ויצ"ו, קלן ומרציג, גרמניה
1985	199 מטר רץ , תערוכת אגודת הציירים והפסלים, מוזיאון חיפה לאמנות חדשה
1993	התערוכה השנתית של אגודת הציירים והפסלים, מוזיאון חיפה לאמנות חדשה
1994	עמדה בעימות , ארט פוקוס, אודיטוריום חיפה
1995	אמנותעשייה , בניני האומה, ירושלים
1996	אמנים שולחים שלום , מוזיאון ארץ ישראל, תל אביב
1997	חלום השלום , משכן לאמנות הבמה, בית האופרה, תל אביב
	אמן מצה רעיון , מוזיאון פתח תקוה
	60 כוחות סוס , ואדי ניסנס, חיפה
	60 שנים לרבעו הכחול , מוזיאון ארץ ישראל, תל אביב

דינה מרחב בסטודיו, ניר עציון, 2015
Dina Merhav in her studio, Nir Etzion, 2015

1998	שש-בש ביקור בסטודיו - עבודות פיסול, גלריה פירמידה, חיפה	1996	מנוחת המלאכים, גן הפסלים כאוכב אבו אלהיג'א, גליל
	בית פתוח, ואדי ניסנט, חיפה	1997	סולם יעקב, חיפה
1999	תום האלף, ואדי ניסנט, חיפה		גלגלים לשמים, נשר
2000	אמנות ציבורית, תיאטרון גבעתיים	1998	כנפי שלום, ג'נבה, שוויץ
	אבנים מדברות שלום, תיאטרון ירושלים		שלוש משאלות, חולון
	אמני עין הוד ובניהם, גלריה עין הוד	1999	דיאלוג, בית-חולים כרמל, חיפה
	אמנימנטה ירושלים 2000, ככר ספרא ירושלים	2000	מבט, תיאטרון גבעתיים
2001	ילדים, ואדי ניסנט חיפה		עשרה פסלים, כפר סבא
2002	אסלסביבה, משכן לאמנות הבמה, בית האופרה, תל אביב	2001	דיאלוג מלאכים סימפוזיון בינלאומי לפיסול, מעלות-תרשיחא
	מסר בבקבוק, מוזיאון ינקו דאדא, עין הוד; מוזיאון ע"ש קורין ממן, אשדוד; מוזיאון בת-ים; מוזיאון ארד		שער לשמים, אוניברסיטת תל אביב
			כנפי תקווה, סימפוזיון לפיסול, יבנה
		2002	עוף מוזר, מוזיאון ינקו דאדא, עין הוד
2003	30 פסלי חוץ של אמנים ישראלים בקמפוס של אוניברסיטת תל אביב, הגלריה האוניברסיטאית לאמנות ע"ש גניה שרייבר	2003	גן מלאכים, גן פסלים, רמת השרון
	אמנות בהיכל, היכל התרבות פתח תקוה		דינוזאורוס דג ציפור, חידת תל אביב, פארק הירקון, תל אביב
2005	תיק אישה, גלריה על האגם, רעננה		ציפור קדומה, קציר, חריש
2007			דייג, יוזי פרדייז, גווילין, סין
			ציפור גן עדן, פארק פיסול בינלאומי, שנחאי, סין
			גן קסום, סימפוזיון בינלאומי לפיסול, מעלות-תרשיחא
		2004	יצור קדומים, ג'ונסון דיורוסי, מקוון, ויסקונסין, ארה"ב
			ברזל אבן עץ, יבנה
			ששה פסלים, מכללת אורט בראודה, כרמיאל
1990–1994	גן פסלים, בתי זיקוק בע"מ, חיפה	2005	פרי גן עדן, אוסף מר טננבאום, טורונטו, קנדה
1990–1998	גן פסלים, תעשיות נשר בע"מ, חיפה		עגלה, יפו
	גן פסלים, תעשיות נשר בע"מ, רמלה		בית המלאכים, ציפדג, דרך הפסלים, חצרים
1992	אדם-עץ-ציפור, יער המכללות, נווה אילן	2006	ציפור עתיקה, מרפסת, פתח תקוה
	פסל, אתר אנדרטת חיל האספקה, ליד בן-שמן	2007	כנפי הרמוניה, דיאלוג, עגלת ציפור, עץ קוקוס, מומביי, הודו
1994–1996	גן פסלים, תעשיות נשר בע"מ, הר-טוב		ציפורים, פרדסיה
1995	בית וטבע סימפוזיון בינלאומי לפיסול, מעלות-תרשיחא		טוטם, פארק פיסול אולימפי בינלאומי, בייג'ין, סין
1995–1998	מרחב נשר, פארק פיסול תעשייה, תעשיות נשר בע"מ, חיפה	2008	תפילה, קרית חיים

עשרה פסלים, מרחב ברזל, פארק פיסול, גני תקווה			
לטאה, אוסף פרטי, ירושלים			
ציפור ודג, אוסף פרטי, חיפה			
לטאת לשון, אוסף מר טוני אנג'ל, הרצליה			
יצורים קדומים, ראשי יצורים, עין הוד			
משפחה מאושרת, שיאנגיאנג, סין	2009		
קבוצת ציפורים, אורומצ'י, סין			
יער מכושף, טרנספורמציה, זגרב, קרואטיה	2010		
חיבוק, גדר היצורים, פלמיג'נה, קרואטיה			
עצי קסם, עגלת יצורים, קיז'בו, מקדוניה			
חמש כנפיים, זוג יצורים, עין הוד			
עוף, טישאנג, סין			
תנועה טבעית, ציפורים מתגלגלות, פארק פיסול מכוניות בינלאומי, צ'נגצ'ון, סין			
אדמה מים רוח, טאיזו, סין			
טוטם ציפורים, אקספו 2010 , שנחאי, סין			
מעוף, אוניברסיטת צ'ינגוואה בייג'ין, סין	2011		
הרמוניה שמימית, פרס שלישי, פארק פיסול ווהו, סין			
עגלת זמן, ימין אורד			
מסע, עין הוד	2012		
מסע ציפורים, יצורים קדומים, דג וציפור, נופית			
טוטם, ציפור גן עדן, פארק מרחב ברזל, גני תקווה			
שלווה שמימית, לזכר קורבנות השואה, ג'קובו, קרואטיה	2013		
מסע III, עין הוד			
מסע עם ציפור, גלגלים ויצורים, עין הוד	2014		
הרמוניה של ציפורים, פינגטן, סין			
מסע החיות, עין הוד	2015		
פורשת כנפיים, פוז'ו, סין			
זוג ציפורים, שאנגביי מאונטין, סין			

פרסומים נבחרים

קטלוגים

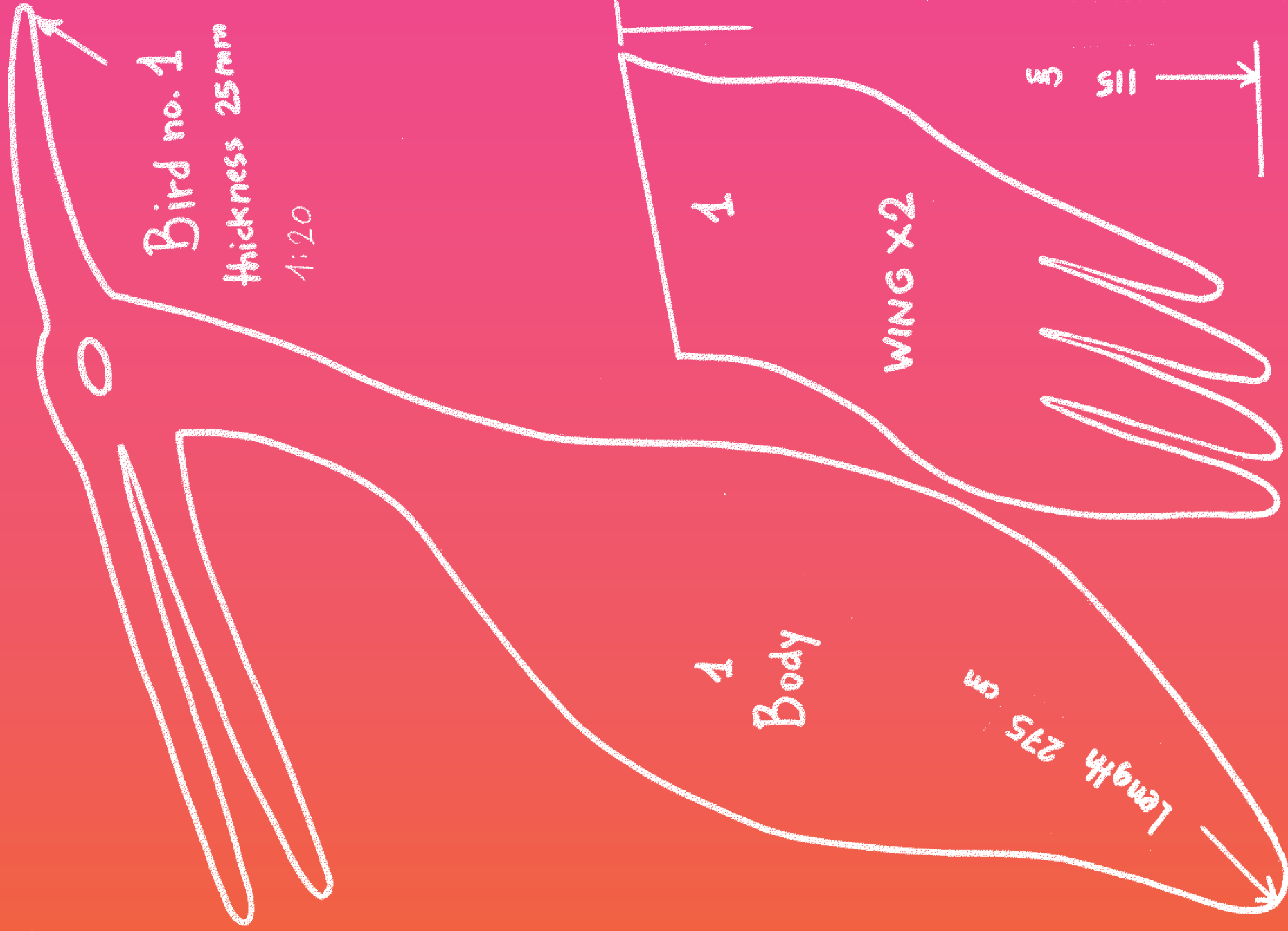
הילה שקולניק, "התפוח לא נופל רחוק מהעץ",
כלבו, 28 ליולי 2000
דורית שריד, "אמנות בשני דורות", **ידיעות אחרונות**,
24 ליולי 2000
תמר אבידך, "המלאכים שומרים עלי", **מעריב**,
3 לפברואר 2003
אדם ברוך, "דינה מרחב", **מעריב**, 18 במרץ 2005
"דינה מרחב ציפורים בסינית", **תל אביב סיטי**,
אתר ברשת האינטרנט, 15 לאוקטובר 2012
שולמית אסיאס, "הפסלת דינה מרחב בתערוכת פיסול
מיצירותיה ברחבי סין", **תל אביבנט**, אתר ברשת
האינטרנט, 16 לאוקטובר 2012
"הפסלת דינה מרחב - ציפורים בסינית", **זהפה**,
אתר ברשת האינטרנט, 17 לאוקטובר 2012
"הפסלת דינה מרחב השיקה תערוכה חדשה", **זהפה**,
אתר ברשת האינטרנט, 5 לנובמבר 2012
ביטאון עולי יוגוסלביה לשעבר, **גשה**, דצמבר 2012
דפנה רבס, "ראייה מרחבית", **מגזין חוף הכרמל**,
נובמבר 2012
יורם מארק-רייך, "אשת הברזל", **ידיעות חיפה**,
2 לנובמבר 2012
ראיון בערוץ 10 הטלוויזיה הישראלית, נובמבר 2012

פרסומים בלועזית, ראו עמ' 109

<

זוג ציפורים (פרט), 2015
ברזל, 255X375X405
שאנגחיי מאונטין, סין

Couple of Birds (detail), 2015
Iron, 405X375X255
Changbay Mountain, China

קבוצת ציפורים, 2009
ברזל צבוע, 460X730X620
פארק פיסול אורומצ'י, סין

Group of Birds, 2009
Painted iron, 620X730X460
Sculpture Park Urumqi, China

ציפורים מתגלגלות, 2010
ברזל צבוע, 360X710X550
צ'נגצ'ון, סין

Rolling Birds, 2010
Painted iron, 550X710X360
Changchun, China

תנועה טבעית, 2010
ברזל צבוע, 220X520X360
צ'נגצ'ון, סין

Natural Movement, 2010
Painted Iron, 360X520X220
Changchun, China

מסע החיות, 2015

ברזל, 137X250X99

עין הוד

Animal Journey, 2015

Iron, 137X250X99

Ein Hod

2012, **הסע**

130X487X120, ברזל

עין הוד

Journey, 2012

Iron, 120X487X130

Ein Hod

חיבוק לטאות, 2007
ברזל, 350X500X400
גני תקווה

Lizard Hug, 2007
Iron, 400X500X350
Ganei Tikva

ציפור-לטאה, 2006
ברזל, 120X140X260
גני תקווה

Lizard-Bird, 2006
Iron, 260X140X120
Ganei Tikva

עמ' 68-69:
גלגלים ויצורים, 2014
ברזל, 80X100X149
לטאה, 2014
ברזל, 50X100X52
עין הוד

Wheels and Creatures, 2014
Iron, 149X100X80
Lizard, 2014
Iron, 52X100X50
Ein Hod

עגלת יצורים, 2008
ברזל, 103X371X125
עין הוד

Creatures Carriage, 2008
Iron, 125X371X103
Ein Hod

עגלת לטאה, 2007
ברזל, 92X184X95
עין הוד

Lizard Carriage, 2007
Iron, 95X184X92
Ein Hod

עגלה מעופפת, 2007
ברזל, 102X183X147
עין הוד

Flying Carriage, 2007
Iron, 147X183X102
Ein Hod

מסע הציפורים, 2012
ברזל, 167X250X260
נופית

Birds Journey, 2012
Iron, 260X250X167
Nofit

^
מסע III, 2013
 ברזל, 190X220X377
 עין הוד

Journey III, 2013
 Iron, 377X220X190
 Ein Hod

>
עגלת זמן, 2011
 ברזל, 190X183X400
 ימין אורד

Time Carriage, 2011
 Iron, 400X183X190
 Yemin Orde

מסע עם ציפור, 2014

ברזל, 130X200X99

עין הוד

Journey with Bird, 2014

Iron, 130X200X99

Ein Hod

יצור קדום, 2008

ברזל, 450X580X270

עין הוד

Primordial Creature, 2008

Iron, 270X580X450

Ein Hod

>

ראשי יצורים, 2009

ברזל, 190X330X310

עין הוד

Creatures Heads, 2009

Iron, 310X330X190

Ein Hod

ציפור-דג, 2002
ברזל, 103X185X128
מקוון, ויסקונסין, ארה"ב

Fishbird, 2002
Iron, 128X185X103
Mequon, Wisconsin, USA

>

עגלת ציפור, 2007
ברזל, 105X197X122
מומביי, הודו

Bird-Carriage, 2007
Iron, 122X197X105
Mumbai, India

<

דייג, 2003
ברזל, 350X500X1050
יוזי פראדייז, גוויילין, סין

Fishing, 2003
Iron, 1050X500X350
Yuzi Paradise, Guillin, China

אדמה מים רוח, 2010
ברזל, 250X600X500
טיזו, סין

Earth Water Wind, 2010
Iron, 500X600X250
Tayzhou, China

מעוף, 2011
ברזל, 232X270X350
אוניברסיטת צ'ינגוואה, בייג'ין, סין

Flight, 2011
Iron, 350X270X232
Tshinghua University, Beijing, China

הרמוניה של ציפורים, 2014
ברזל, 370X450X550
פינגטן, סין

Birds Harmony, 2014
Iron, 550X450X370
Pingtan, China

יצור, 2010
ברזל, 40X79X43
עין הוד

Creature, 2010
Iron, 43X79X40
Ein Hod

לטאה, 2006
ברזל, 25X40X30
זנזו, סין

Lizard, 2006
Iron, 30X40X25
Zhenzhou, China

לטאה עם זנב מתעגל, 2010
ברזל, 37X66X37
עין הוד

Round Tailed Lizard, 2010
Iron, 37X66X37
Ein Hod

יצור עם שני ראשים, 2010
ברזל, 40X41X37
עין הוד

Two Headed Creature, 2010
Iron, 37X41X40
Ein Hod

יצור משונן, 2010
ברזל, 98X98X40
עין הוד

Toothed Creature, 2010
Iron, 40X98X98
Ein Hod

ציפור על גבי ציפור, 2010
ברזל, 33X68X90
עין הוד

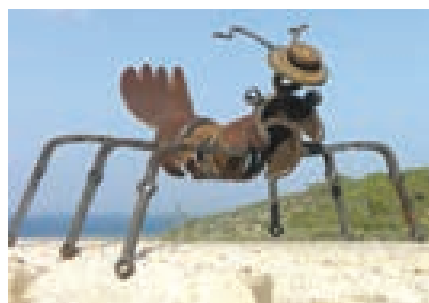
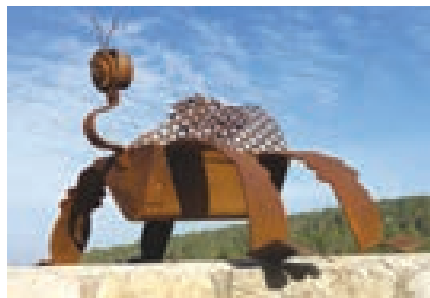
Bird above Bird, 2010
Iron, 90x68x33
Ein Hod

חרק, 2014
ברזל, 71X56X37
עין הוד

Insect, 2014
Iron, 37X56X71
Ein Hod

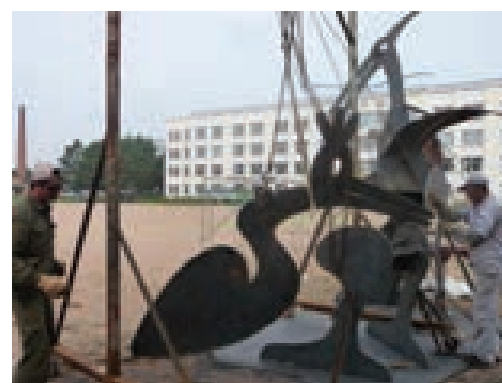
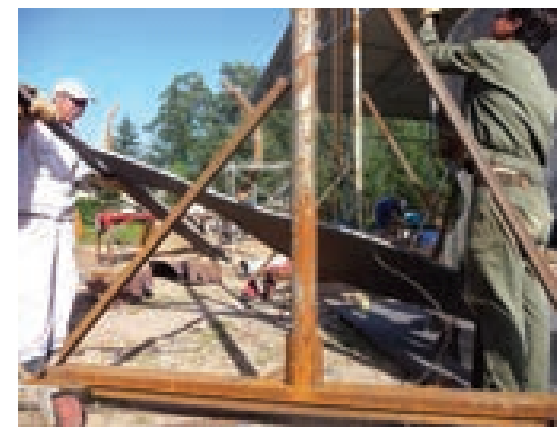
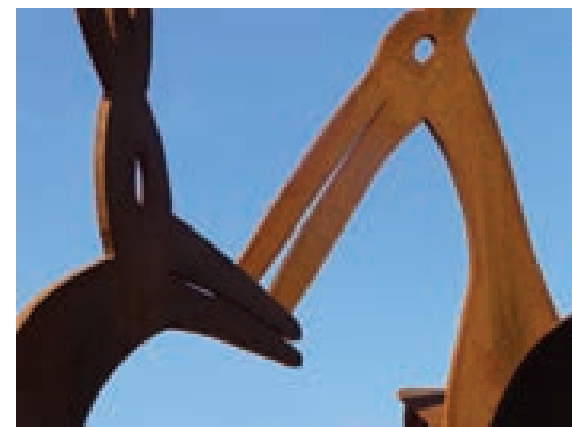
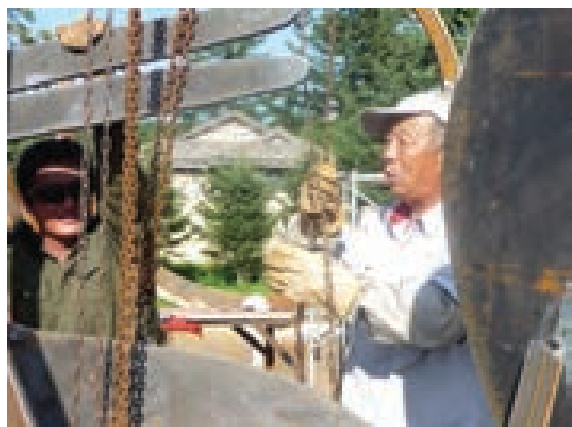
חורקים, 2015-2006
ברזל, מידות שונות
עין הוד

Insects, 2006-2015
Iron, various sizes
Ein Hod

עגלת יצורים, 2010
ברזל, 70X180X250
קיץ'בו, מקדוניה

Creature Carriage, 2010
Iron, 250X180X70
Kičevo, Macedonia

דינה מרחב בשאנגחיי מאונטין, 2015
Dina at Changbai Mountain, 2015

זוג ציפורים, 2015
ברזל, 255X375X405
שאנגחיי מאונטין, סין

Couple of Birds, 2015
Iron, 405X375X255
Changbay Mountain, China

מורשת כנפיים, 2015

ברזל, גובה 400

פוז'ו, סין

Spreading Wings, 2015

Iron, height 400

Fuzhou, China

טוטם ציפורים, 2010
ברזל צבוע, גובה 500
אקספו 2010, שנחאי, סין

Birds Totem, 2010
Painted iron, height 500
Expo 2010, Shanghai, China

יער מכושר, 2010
ברזל צבוע, 450X530X380
זגרב, קרואטיה

Enchanted Forest, 2010
Painted iron, 380X530X450
Zagreb, Croatia

דינה מרחב בתערוכה **מעוף הציפורים**, 2013
הצילום מתוך כתבה בשבועון **גלוריה**, זגרב, קרואטיה. צילום: מתני דוקיץ'

Dina Merhav at the exhibition **Birds Flight**, 2013
Photo from article in the magazine **Gloria**, Zagreb, Croatia. Photo by Matej Dokić

מעוף הציפורים, 2013
הכנת עבודות לתערוכה
במפעל קונצ'ר
זגרב, קרואטיה

Birds Flight, 2013
Construction of works at
Končar factory, Zagreb, Croatia

פארק פיסול של דינה מרחב
לזכר משפחת גרוס, וינקובצי, 2015

Sculpture Park by Dina Merhav
in memory of the Gross Family,
Vinkovci, 2015

שלווה שמימית, 2013

ברזל, 155X340X360

ג'קובו, קרואטיה

Peace in Heaven, 2013

Iron, 360X340X155

Djakovo, Croatia

האמן טוני פרנוביץ' Artist Toni Franović

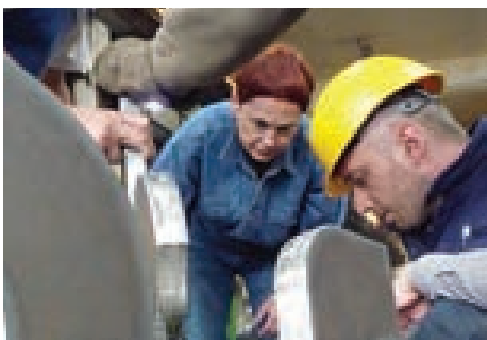
מימין לשמאל: פרופ' דר' אוגנין קראוס, דינה מרחב ודרגוטין כהן

From right to left: Prof. Dr. Ognjan Kraus, Dina Merhav and Dragutin Kohn

טכס אזכרה לקורבנות היהודים שנספו בשואה בז'קובו, וחנוכת הפסל **שלווה שמימית**, 2013
ז'קובו, קרואטיה

Commemoration ceremony of Jewish Holocaust victims, and inauguration of the sculpture **Peace in Heaven**, 2013, Djakovo, Croatia

שלווה שמימית, 2013
הצבת הפסל בחזית בית הקברות היהודי העתיק, ז'קובו, קרואטיה

Peace in Heaven, 2013
Installation of the Sculpture in front of the old Jewish cemetery, Djakovo, Croatia

שלווה שמימית, 2013
הכנת הפסל במפעל קונצ'ר, זגרב, קרואטיה

Peace in Heaven, 2013
Construction of the work at Končar factory, Zagreb, Croatia

	Fowl , Tayshang, China
	Natural Movement, Rolling Birds , Automotive Sculpture Park, Changchun, China
	Earth Water Wind , Tayzhou, China
	Birds Totem , Expo 2010, Shanghai, China
2011	Flight , Tshinghua University, Beijing, China
	Heavens Harmony , third prize, Liu Kaiqu Award, Wuhu Sculpture Park, China
	Time Carriage , Yemin Orde
2012	Journey , Ein Hod
	Birds Journey, Primordial Creatures, Fish and Bird Nofit
	Totem, Bird of Paradise , Merhav Iron Sculpture Park, Ganei Tikva
2013	Peace in Heaven , Djakovo, Croatia
	Journey III , Ein Hod
2014	Journey with Bird, Wheels and Creatures , Ein Hod
	Birds Harmony , Pingtan, China
2015	Animals Journey , Ein Hod
	Spreading Wings , Fuzhou, China
	Couple of Birds , Changbay Mountain, China

Selected Publications

A.S., “Izložba Naše umjetnice Dina Merhav,” Bilten , 24 March 1986
Ephraim Harris, Jerusalem Post , June 1974
Lisbeth Rosenthal, “Industriebetriebe sorgen für bessere Lebensqualität,” Israel Nachrichten , 4 June 1993
Angela Levin, “Scrap Art,” Jerusalem Post Magazine , 28 May 1995
Meir Ronen, “Paint Versus Pose,” Jerusalem Post , November 1995
Antoine Menusier, “Des réfugiés de la Deuxieme Guerre offrent une sculpture à la Suisse,” Le Temp , 28 Novembre 1998
Angela Levin, “In the Frame,” Jerusalem Post , March 1999
Gil Goldfine, “In the Frame,” Jerusalem Post , 27 May 2001
“The Charm of Iron: Ein Hod Artist Dina Merhav,” The Reporter (USA), January- February 2005
Lisbeth Rosenthal, “Eiserne Saurier – ‘Lebendes Eisen’ Im Museum Mensch und Leben Ramat-Gan,” Israel Nachrichten , 31 March 2006
Denis Derk, “Dinine ptice od željeza Dina Merhav, koja ima skulpturu i u Olimpiskom parku u Pekingu,” Vecerni List , 3 June 2010
Abigail Klein Leichman, “Turning Scrap Iron into Angels,” Israel 21C , 22 November 2012
Jagoda Zamoda, “Dina Merhav Ptica se vratila kući,” Gloria , 6 June 2013
Denis Derk, “Metalno drvo odaje počast ubijenima,” City , 6 June 2013
Denis Derk, “Đakovačko Metalno drvo odaje počast ubijenima,” Vecerni List , 1 June 2013

Publications in China

China-Asian Youth Artwork Creativity Contest, Award Winning Art work Collection, 2006, p. 22
Irit Miller, “Enchanted by Iron, Sculptures of Dina Merhav, Israel,” translated by Zhu Yilang, China Sculpture Magazine , no. 2, 2008, pp. 60-63
Zhu Shang, “The Discussion of ‘Hundreds of Olympic Sculptures’ in Beijing,” Sculpture Magazine , no.4, 2008, pp. 4-9
Dina Merhav, “The Construction and Management of Environmental Sculpture,” Sculpturing Brilliance (two), Essays Collection of 2008 China Changchun International Sculpture Conference , Changchun Publishing House, 2008, pp. 90-104
Huang Yan, “Gathering Dreams,” Beijing 100 Olympic Sculpture Collection , October 2008, pp. 116-117
Huang Yan, The Public Art of Beijing Olympic , 2008, p. 106
“Impressions of Chinese Sculpture by Dina Merhav, Israel,” translated by Mengjia, Sculpture Magazine , no.1, 2009, pp. 88-89
Almanac of Chinese Sculpture , 2009, p. 194
Collection of works from Urumqi International City Sculpture Creation Camp , Xinjiang, China, 2009, pp. 35-36
Television interview, China Central TV , Urumqi, 2009
<i>Sculpture in Tai Zhou</i> , Portfolio in 2010 China Tai Zhou International Urban Sculpture Symposium , 2010, pp. 83-84
“International Sculpture Symposium in Changchun, China,” Changchun Sculpture Magazine , no.3, 2010, p. 14
“Tayzhou International Urban Sculpture Symposium,” Journal of Public Art , no. 4, 2010, p. 5

Catalogues

Dina Merhav – Sculpture , Sculpture Garden Oil Refineries Ltd. Haifa, 1992
Dina Merhav – Sculpture and Industry , Nesher Israel Cement Enterprises Ltd., 1993
Dina Merhav – Drawers , Artists House, Jerusalem, 1995
Merhav Nesher, Sculpture Industrial Park , Nesher Israel Cement Enterprises Ltd., 1999
Dina Merhav – Mashak , The Constant Sculpture Gallery, Ramat-Gan, 2001
Dina Merhav, Works 1984-2004 , Ein Hod, 2004
Birds Flight , Glyptoteka Gallery, Academy of Art and Science, Zagreb, Croatia, 2013
Birds Flight , City Museum Gallery, Vinkovci, Croatia, 2013

Publications in Hebrew see p. 49

Chinese Ambassador Madame Gao Yang Ping (left) and Dina Merhav, Opening of the exhibition **Birds in Chinese**, Artists House, Tel Aviv, 2012

שגרירת סין, גב' גאו יאנג פינג (משמאל) ודינה מרחב, פתיחת התערוכה **ציפורים בסניית**, בית האמנים, תל אביב, 2012

1993	The annual exhibition of the Painters and Sculptors Association, Haifa Museum of Modern Art	Outdoor Sculptures and Collections	1989	Cradle, Kiryat Motzkjn Refinement, Oil Refineries Ltd., Haifa Two sculptures, Memorial Site, Sculpture Garden, Army Ordnance Corps, Natanya	2004	Fishing, Yuzi Paradise, Guilin, China Bird of Paradise, International Sculpture Park, Shanghai, China Magic Garden International Sculpture Symposium, Ma'alot-Tarshiha Primordial Creature, Johnson Diversey, Mequon, Wi., USA Iron Stone Tree, Yavne Six sculptures, Ort Braude College of Engineering, Karmiel	Prayer, Kiryat Haim Ten sculptures, Merhav Iron Sculpture Park, Ganei Tikva Lizard, private collection, Jerusalem Bird and Fish, private collection, Haifa Tongue Lizard, Mr. Tony Angel collection, Herzliya Primordial Creatures, Creatures Heads, Ein Hod		
1994	Taking Stand on a "Stand off", Art Focus, Haifa Auditorium Art Industry, National Halls, Jerusalem		1990-1994	Sculpture Garden, Oil Refineries Ltd., Haifa Sculpture Garden, Nesher Industries Ltd., Haifa	2005	Fruit of Paradise, Mr. L. Tenenbaum collection, Toronto, Canada Carriage, Jaffa House of Angels, Fishbird, Sculptures Way, Hatzerim	2009	Happy Family, Sculpture Park, Shuangyang, China Group of Birds, Sculpture Park Urumqi, Xinjiang District, China	
1996	Artists send Peace, Eretz Israel Museum, Tel Aviv		1990-1998	Sculpture Garden, Nesher Industries Ltd., Ramle		2006	Wings of Harmony, Dialogue, Bird Carriage, Coconut Tree, Mumbai, India Birds, Pardesiya	2010	Enchanted Forest, Transformation, Zagreb, Croatia Embrace, Fence of Creatures, Palmizana, Croatia Magic Trees, Creatures Carriage, Kitchevo, Macedonia
1997	Peace Dream, Opera House Gallery, Tel Aviv Artists' Idea, Petach Tikva Museum 60 Horse Power, Vadi Nisnas, Haifa 60 Years to the Blue Square, Eretz Israel Museum, Tel Aviv		1992	Man Tree Bird, Neve Ilan Forest near Jerusalem Sculpture, Memorial Site, Service Corps, near Ben-Shemen	2007				
1998	Shesh-Besh Studio Visit – Sculptures, Pyramid Gallery, Haifa Open House, Vadi Nisnas, Haifa		1994-1996	Sculpture Garden, Nesher Industries Ltd., Har-Tuv	2008				
1999	Top 2000, Vadi Nisnas, Haifa		1995	House and Nature International Sculpture Symposium, Ma'alot-Tarshiha					
2000	Public Art, Givatayim Theater Milestones for Peace, Jerusalem Theater Ein Hod Artists and Sons, Ein Hod Gallery Amnimenta Jerusalem 2000, Safra Square, Jerusalem		1995-1998	Merhav Nesher Sculpture Industrial Park, Nesher Industries Ltd., Haifa					
2001	Children, Vadi Nisnas, Haifa		1996	Angels' Rest, Sculpture Garden, Caucab Abu El Hidja, Galilee					
2002	Aslasviva, Opera House Gallery, Tel Aviv Bottle Message, Museum Janco-Dada, Ein Hod; Korin Maman Ashdod Museum; Bat Yam Museum; Arad Museum		1997	Three Wishes, Holon Jacobs Ladder, Haifa Wheels to Heaven, Nesher					
2003	30 Outdoor Sculptures in Tel Aviv University Campus, The Genia Schreiber University Art Gallery		1998	Wings of Peace, Geneva, Switzerland					
2005	Art in the Hall, Cultural Center, Petah Tikva	1999	Dialogue, Carmel Hospital, Haifa						
2007	Woman's Purse, Gallery on the Lake, Ra'anana	2000	Look, Givatayim Theater Ten Sculptures, Kfar Saba Angels' Dialogue International Sculpture Symposium Ma'alot-Tarshiha Gate to Heaven, Tel Aviv University Wings of Hope, Yavne						
		2002	Odd Bird, Janco Dada Museum, Ein Hod						
		2003	Angels' Garden, Sculpture Garden, Ramat Hasharon Dinosaurus Fish Bird, Tel Aviv Enigma, Hayarkon Park, Tel Aviv Ancient Bird, Kazir, Harish						

Dina Merhav near the sculpture **Rolling Birds** (detail), 2010, Changchun, China

דינה מרחב ליד הפסל **ציפורים מתגלגלות** (פרט), 2010, צ'ונגצ'ון, סין

Dina Merhav near the sculpture Rolling Birds (detail), 2010, Changchun, China
דינה מרחב ליד הפסל ציפורים מתגלגלות (פרט), 2010, צ'נגצ'ון, סין

Painting the sculpture **Group of Birds**,
Sculpture Park Urumqi, China, 2009

צביעת הפסל קבוצת ציפורים,
פארק פיסול אורומצ'י, סין, 2009

Biographical notes

- 1936

Born in Yugoslavia.
- 1941-1945

During the Second World War escaped with her mother and young brother to Italy and then to Switzerland. Her father served in the Yugoslavian army, and after capitulation of Yugoslavia was captive in prisoners of war camp in Germany.
- 1945-1949

After the war her family reunited and settled in Belgrade.
- 1949

Immigrated with her family to Israel, settled in Kiryat Motzkin.
- 1953-1957

Studied and Graduated the Bezalel Academy of Art and Design, Jerusalem.
Began to work as graphic designer.
- 1966-1996

Instructor of graphic design and sculpture, Hadassa Wizo College of Design, Haifa.
- 1971-1974

Instructor of graphic design, Art Department, University of Haifa.
- 1975-1980

Instructor of graphic design, External Studies, Technion, Haifa.
- 1984-1985

Studied sculpture, University of Haifa.
- 1984

Participated in a stone sculpture seminar, Pietra Santa, Italy.
Published poetry book *For You With Love*.
- 1998

Received the Hermann Struck Prize, Haifa Municipality.
- 2008

Received Beijing Olympic Sculpture Park Award
- 2011

Received Wuhu Third “Liu Kaigu Award”, International Sculpture Exhibition, Wuhu, China

Works currently in her sculpture studio in Kibbutz Nir Ezion.

One Person Shows

- 1974

Eshkolot Gallery, Haifa
- 1982

Haifa Auditorium
- 1984

Guy Gallery, Tel Aviv
- 1986

Artists House, Jerusalem
- 1988

The New Gallery, Beit Abba Khoushy, Haifa
- 1993

Artists House, Haifa
- 1995

Artists House, Jerusalem
- 1996

Industry House, Tel Aviv
- 1997

Artists House, Ein Hod
- 1998

Artists House, Tel Aviv
- 1999, 2001

Ein Hod Gallery, Ein Hod
- 2001

The Constant Sculpture Gallery, Ramat-Gan
- 2005

Artists House, Tel Aviv
- 2006

Man and the Living World Museum, Ramat-Gan
- 2008, 2012

Artists House, Tel Aviv
- 2013

Glyptoteka Gallery, Academy of Art and Science, Zagreb, Croatia
City Museum Gallery, Vinkovci, Croatia

Group Shows

- 1965-1998

Annual Shows, The Painters and Sculptors Association, Haifa
- 1969

Graphics in Israel, Israel Museum, Jerusalem
- 1971-1974

Faculty Exhibitions, University of Haifa
- 1982-1983

Faculty Annual Exhibitions of Wizo College, Cologne and Merzig, Germany
- 1985

199 Running Meters, The Painters and Sculptors Association, Haifa Museum of Modern Art

Climbing to Heaven (model), 2014

Iron, 55X50X57

Ein Hod

עלייה לשמיים (דגם), 2014

ברזל, 57X50X55

עין הוד

references to another, through assemblage and the “Culture of Junk”.

Among Merhav’s preferred and repeated themes there are groups of angels embodied by representations of wings. Thus, for example, she created *Wings of Peace*, a composition of gigantic wings erected in Geneva (1998, p. 121). Their flowing undulations, soft and curved, endow the work with poetry, finesse and harmony, and seem to express her yearning for freedom and boundlessness. The angels are fabulous, deriving from an imaginary universe that is also evident in the sculptures of creatures – the birds, fish and lizards that arouse associations with prehistory. The bird is an ongoing motif in Merhav’s works created over the last decade. Of especial note are the eighteen sculptures exhibited in China, of which *Bird of Paradise* (2003, p. 3) is the prime example. From Urumqi in the North, to Guilin in the South, and in the Olympic Park in Beijing her works can be seen. The bird sculptures

spark the imagination – *Bird of Paradise* is nine meters tall, and overlooks a breathtaking view of Shanghai. Its upward flowing lines, the dynamic movement of the wing, and the lively coloring all express optimism and hope. The sculpture of birds resembling a totem-pole is also in Shanghai (2010, p. 97), a reminder of a primordial universe. The simple, solid forms and bold colors have a naïve aspect, as if they stem from a legend.

Placing sculptures in various sites in Israel and elsewhere, transporting works, and the artist’s frequent travels were among the reasons that prompted Merhav to create series of carriages. The carriages are composed of long, wide sheets of iron, some of them heavy and solid, others pierced like gratings. They carry strange imaginary creatures, often reminiscent of prehistoric beasts – birds, lizards, fish and dinosaurs, grotesque hybrids, combining humor and menace. Where are they off to? Do they symbolize a journey

from the past to the future? Perhaps they are expressions of Merhav’s own life journey with all its reversals, or of a metaphysical odyssey? *Climbing to Heaven* (2014, p. 115) suggests just such a journey. A ladder rises from the bed of a wagon. Two figures are climbing it while a third figure stands ready to join them. These anonymous figures, “Everymen” in the midst of moving and ascending, represent the challenged spirit of man striving for achievement, the will to progress, and simultaneously the yearning for spiritual ascendancy.

The human images are unusual in Merhav’s works. However, even though human beings are not present in her sculptures, her themes focus on human existence, in particular the human urge to survive, to overcome, and to aspire. *Peace in Heaven* (2013, pp. 100-101), the memorial she created in Djakovo in Croatia, is set in front of the old Jewish cemetery in memory of the Jews who perished in the Holocaust. It stands on the site of a concentration camp from which Jews were transported to their death. The monument consists of two combined entities, both of them with symbolic power – a tree of which the branches are interwoven and penetrate a Magen David. The meaning is evident, leaving no room for doubt, and expresses the power of survival and the ability to recover and flourish even after the horrors undergone by the Jews of Europe.

Birds on chariots and wagons can also be seen in *Earth Water Wind* (2010, p. 81) and *Flight* (2011, p. 80) both of them in China, and in *Bird Carriage* (2007, p. 78) in India. These works reveal the rusty texture of earth-colors, and are endowed with a sense of ancient, primeval origins. Although the birds are massive and

immobile, the wheels of the wagon and their placement suggest aspiration to movement and ascending. These contradictions of static and mobile, stasis and movement, express a state of being – the gap between vision and imagination and their implementation in reality. The bird sculptures of Merhav are of peace and reconciliation, of good tidings and hope, and especially of freedom – of flight and of being part of the cosmos.

Apart from the bird wagons, Merhav has created other winged creatures resembling insects, in which a departure into a fantasy world is also evident. A kind of a game is played in the construction of these works composed of machine parts and tools, of crumbling and decaying fragments of iron. They represent creatures that may be mechanical or organic, sometimes grotesque or humorous, sometimes monstrous. They are an extension of the artist’s earlier works, creatures inspired by prehistoric beasts that existed before mankind.

The sculptures of Dina Merhav are set in the public sphere, in broad parklands, against impressive backgrounds. They also appear in dynamic and crowded contexts, in front of office or residential towers in the hub of the city. Connections with landscape and nature, and with the urban environment – both are very important to the artist. Sometimes openings are created in the sculptures, to become frames through which one sees urban, industrial or natural scenes. Sometimes the works echo the shape of a landscape, and sometimes they are outlines drawn in space. The reference to landscape, especially to untamed nature, indicates the artist’s searches for something primeval, simple and innocent, unsophisticated, lacking complexity – like iron.

Heavenly Harmony, 2011
Iron, height 400
Wuhu Sculpture Park, China

הרמוניה שמימית, 2011
ברזל, גובה 400
פארק פיסול ווהו, סין

Landscape Sculptures

Irit Miller

Iron scrap from industrial waste has been a key element in the sculptures of Dina Merhav. Since the mid-1980s, she worked in her studio in the industrial zone of Haifa Bay, adjacent to the Oil Refinery and the Nesher Cement Plant. The smoke from the tall chimneys of both industries, the grey tanks, dusty and ominous, and the tortuous pipes became the reservoir from which she obtained her materials. “I was totally fascinated by the magic of iron” she wrote. “Old rusted iron, with a previous existence enfolded within, exciting in its expressiveness and richness of form.” The gigantic scrap heaps aroused her imagination, offered inspiration, and became the raw material of her sculptures. The attraction of iron is closely interwoven with her family history – the families of both her parents had been industrialists and iron merchants since the end of the nineteenth century, and the family’s factory in Vinkovci in Croatia produced stoves and agricultural implements.

The daily encounter with machines and tools affected the sculptural language of Merhav’s works, and their geometric shapes. When she moved to the studio in Nir Etzion there was a change. Now the studio was in the countryside, on a green hillside in the heart of a natural wood. The industrial noise was replaced by birdsong, the dirt and dust by the green of trees and shrubs. Instead of constructions that retained the original identity

of machine parts, the sculptures gradually acquired a more organic aspect, closer to the living world, in particular to the winged creatures that predominate in her work.

The primeval essence of iron, its weight, the roughness of rust in varying shades of brown and its expressiveness are stamped in Merhav’s works. Her sculptures are assemblages of iron pieces welded together, compositions of fragments of household items and machine parts, tools, bolts and nails, nuts and pipes, iron panels, screens and gratings. She uses parts that are worn out, discarded, but which nevertheless retain the memory of their former purpose. It seems as if the evidence of her touch is only slight, and her main act is the collection, choice and combination of iron fragments. From welding scrap together something new is created, quite other than its crumbling existence in the scrap heap.

The practical aspect has been replaced by an aesthetic one. Her artistic activity is essentially a dialectic, of creation out of destruction, an attempt to create order in a disorderly world, a confirmation of life replacing extermination and death. These ideas re-emerged in the neo-Dada wave of the 1960s, conveying the extension of the artistic experience in a synthesis of art and reality. It is exemplified by relocating and transforming parts of objects from one set of

Mother and art

Mother and art – for me they are a joined entity,
No mother without art, no art without mother.
Since my birth they have always been one.
Her art is absolute, leaves no room for doubt.
Mother and art met before I came along,
I joined them later.
It took time till I found my place among the works.
Today, years later, I know
that I, Efrat, and the girls – Liya, Aviya and Dariya –
are Grandma Dina’s most important works.
Thank you for a fascinating journey.
Thank you for who I am because of you.
Thank you for my choices, which begin with you.
With great love,

Yaron

Right to left: granddaughters Dariya, Liya, and Aviya Merhav, Ein Hod, 2015
מימין לשמאל: הנכדות דריה, ליה ואביה מרחב, עין הוד, 2015

Wings of Peace, 1998

Iron, 600X300X100

Geneva, Switzerland

1998, **כנפי שלום**

ברזל, 100X300X600

ג'נבה, שווייץ

In 2013 I created the sculpture Peace in Heaven in memory of those who died in the Djakovo concentration camp. The sculpture is installed in front of the old Jewish cemetery there. For me that sculpture had two meanings – I closed a cycle and renewed my contact with the scenes of my childhood, and I was a sort of representative of all the Jews who died there. Although it's a silent iron sculpture, for me it symbolizes life. It consists of a tree with many branches and a Magen David, a symbol of growth and a symbol of the Jewish people. There too, I've said what I wanted to say through the material. It's impossible to get rid of us, the Jews, to destroy us, make us disappear as the Nazis tried to do. We'll always survive and put down deeper roots and flourish. I created the sculpture Peace in Heaven with the help of Prof. Dr. Ognjen Kraus, a man of many talents and much initiative, the president of the Jewish community in Zagreb, who devoted his efforts to this project, and also brought the necessary funding. The sculpture was made in the "Končar" factory for metal constructions, voluntarily and as a contribution to the community, under the direction of Nusret Suvalić, who also produced the sculptures for the exhibition that opened in Zagreb at the same time.

The inauguration of the sculpture was so moving. There were so many people from the Croatian Jewish community, and they gave

me a really royal welcome. Two days later my solo exhibition also opened in the gallery of the Academy in Zagreb "Glyptoteka". I was up in the clouds; for a moment I wasn't even sure it was in my honour, but maybe for some other famous person. The journalists and photographers and TV cameras were there, and I had to keep pinching myself. It was as if all the dead Jews of my motherland were returning my love...

Nevertheless, do you think you've managed to overcome all those old sorrows? Didn't you feel hostility or alienation?

I've got a good friend, the Croatian painter Toni Franović, with whom I always stayed when I visited Zagreb. He has a large house and he's a wonderful man who makes you welcome, a really good friend. He once asked me why I'd never been back to Vinkovci. And then, as they say, a door opened, and from there to the old house and granddad's factory was a short trip. That's how I reached my new friends in the city of my father and forefathers.

And no – I didn't feel hostility or alienation. On the contrary, I felt consoled, making peace. After all, that's the way of the world, and all of us are travelling along the great route that is, quite simply, our life.

and because of my ancestors. Some of them even knew grandfather, and worked in the Gross Factory. Dražen said he was glad I had come, because thanks to the factory of my great grandfather the neglected little village become urbanized, a town, both economically and culturally. I stood there in the gallery and absorbed all this affection from the people, their stories, and their memories. I remember how the “penny dropped” suddenly, as one says. I was filled with pride. I decided to donate all the works in the exhibition for a park in memory of my family, the Gross family. That was really an unforgettable moment in my life. Even now, while I’m talking to you, I get emotionally excited...

1998 was the year you were breaking through artistically, Dina, when you were invited to create and construct a monumental outdoor sculpture in Geneva. You named it Wings of Peace. In your early works in iron there are representations of angels and of angels’ wings. The angel, which you minimalized to wings, became a repeated motif in your works. Now that you have dug deep into the earth and discovered the iron in your soul, you wished to fly it up to heaven.

At the ceremony for inaugurating the sculpture, important people were present, including the Lady President of Switzerland. I chose not to say what I think of Switzerland during the Second World War, about the terrible treatment of the Jewish refugees. I thought about my Mother, who almost had to separate from us at the border. I spoke

through my sculpture, a work that is dumb, perhaps, but that screamed for me from two iron wings – a loud shout, 6 meters tall, a cry for peace.

After the angels it was the turn of the birds and the insects. You give your iron birds large iron wings, and sometimes you set them on wheels – machine wheels, old engine wheels, as if you wanted to equip them with double power for their journey – flight and travel, in case their mobility, that was so vital to you, should fail. With the insects, you seem to have calmed down about the journey. Unlike the bird that signifies flight, vividness and life, does the beetle signify death for you?

Look. The bugs come to me like the birds and the angels, and – before - the containers and the drawers. They all came to me. I wasn’t looking for them. They simply arrived, and I brought them out from the darkness of the imagination into the light of life. I made them into actual iron creatures.

I remember when the Vulcan Foundry shut down I collected heaps of scrap there, loads and loads, in my good old Subaru pickup. I took wooden models, collected wooden moulds, parts of discarded metal castings. Industrial waste astounded me! I even thought of making a whole exhibition of it. Today, when I think about that scene, I understand that perhaps it symbolized termination for me, or death. It was a graveyard of objects that nobody needed any more. But after every death there’s re-birth. That’s my philosophy – I’m recycling life.

As for the insects – well, they’ll still be around when all of us are gone. For me they symbolize eternity.

Your international breakthrough was definitely a kind of wings that helped you continue the great journey of your life, that began when you were very young, and has never stopped. Tell me about creating in a foreign country, like China.

That was a really wonderful and uplifting experience. I made the first work near to Guilin in southern China. I was invited there to create and construct my Bird of Paradise. You must understand – that bird is 880 cm high, made of painted iron. I had 4 assistants to help me. I still remember their efficiency and dedication. When we were kneeling on the floor together in order to make the enormous design of the sculpture, 1:1, I realized how lucky I was. We planned to manufacture the bird’s tail from a metal sheet, about 6 meters long. We had to roll it to match the cardboard model I’d made beforehand. The chief assistant asked me what was the radius of the rolls, and of course I couldn’t calculate it. I had no idea, and it wasn’t because I can’t speak Chinese. However, a few minutes later he called me, and showed me a chalk drawing he’d made on the floor. And there it was, the radius of the bird’s tail, just the way I wanted it. I asked him how he could translate my cardboard dreams so quickly, like a magician. But he was very modest. He explained to me, with a smile, that it was just a question of experience. I was so happy, I could not restrain myself, and I immediately asked the management to create another sculpture at the

same time. Israeli hutzpa, right?! We managed to complete two large sculptures in only 6 weeks. Just think – they didn’t know English, and I didn’t know Chinese, and for all that we chatted a lot, and understood each other.

In 2006 I received a surprising email from China, asking me to send them proposals for sculptures for the International Olympic Sculpture Park which was in preparation for the 2008 Olympic Games in Beijing. Apparently they received about 2500 proposals from sculptors all over the world, from which they selected 150. I was included. They had an exhibition of all 150 selected works, and invited all of us to Beijing. It was such wonderful hospitality, and they paid for everything, of course. Well, everything the Chinese do is on a grand scale. In short, out of the 150 they chose 100 to be constructed in actual size, and permanently exhibited in the Olympic Park. My work Totem was chosen, and even got a prize. It is a sort of hybrid creature, half-fish and half-dinosaur, with two birds on its back. One year later, in 2007, I was invited back to Beijing, this time to direct construction of the work. It was constructed, absolutely professionally, in a gigantic factory owned by Mr. Mao Yidong. Later, the same Mr. Mao constructed other works of mine in China. The Totem still stands in the International Olympic Sculpture Park, and is a strong tourist attraction, together with the other modernist buildings there. So I’ve left my signature on the world.

Recently you were also invited to exhibit in Croatia, your motherland. How was it to return “home” after so many years, and as a famous artist?

in the country, in the hills and near the sea. I've made my dream come true over the years by the sweat of my brow – after mother died in 1993 in the house in Ein Hod.

The hardest thing for me was to set Yaron free, to let him join the Golani Commando. That was in autumn 1982. My only son also wanted to spread his wings and fly. I remember him asking me – “What do you want, Mum, for me to be stuck in an office?” I remembered all my own dreams, and I didn't dare to clip his wings. In 2003 he'll be getting married to the beautiful and gifted opera singer Efrat Rotem, who has given me three granddaughters, Liya, Aviya, and Dariya. Such a wonderful mother, Efratush! Such joy! And that's how Efrat and Yaron turned me into a real grandma, who descends on them from time to time from her bird-world, a grandma who spoils her grandchildren, embroiders small personal tablecloths for them, and bakes monumental cakes for their birthdays. Between us, I was always scared that there might not be a continuation of the Gross family, that we'd disappear from the face of the earth like our friends in Vinkovci who disappeared in the Holocaust. But apparently life is stronger than all the fears and all the dreams, and so I've got three real granddaughters, lively and happy, who won't have to suffer an iron childhood and wars like I did.

But still, when I think about it, it's odd that I always wanted Yaron to get married, have a wife and a family, because for most of my life I've preferred to live by myself. My freedom was always important to me, and I gave up a lot because of that. Perhaps I was trying to “repair” my isolation with Yaron. Maybe... We

try to mend the accidents of life through our children.

If I look back, even the big turning point in my life in 1984 was apparently by chance, even though both of us know that there's no such thing as ‘chance’. Things don't happen just like that, but because they are meant to happen. One day I went down to the pottery studio in the college, and played with a lump of clay. I'm never going to forget that first contact of my fingers with the material. I fell in love! Perhaps it's because life is much more three-dimensional?

I was fascinated to discover the stone in your work from Italy, in Pietra Santa. That was another station on the route to the iron; as if you had to dig deep into the earth, into the rock, in order to get to the mineral that was waiting for you there, deep inside the earth – the iron, your great-grandfather's iron.

I think that's a great explanation, as if you took the words out of my mouth. Can I cut you a slice of cream cake with your tea?

Can I take a piece of cake home? In 1989 you created a sculpture in the Nesher plant, near Haifa. That was the year of your great discovery – you finally arrived at iron.

The first work was “Nature and Industry: confrontation and reciprocity”. It was commissioned by the Director of Nesher, Yehuda Israeli. I put two giant hoops, one

on top of the other, each of them about 4 meters in diameter. In the middle of the lower one I put a natural untreated stone, and I hung another stone in the upper one. Those hoops were once part of a furnace, and for me they symbolized industry, while the rocks symbolized nature.

At Nesher I worked together with the workers. We went out to the piles of iron parts and collected scrap-iron with forklifts or cranes. The inspiration came from the scrap, and after I planned the work, we welded all the pieces together. After that, for 10 years, I went on making sculptures at Nesher, and that's how the park of scrap-iron sculptures was born – the industrial sculpture park Merhav-Nesher.

At first I used to work at home on the back balcony, and Yaron told me off about the mess I was making in the house. Would you believe it? But my brother Dan Gross rescued me, and gave me my first studio. It was behind the store he managed – “Technometal” – for technical equipment, the store originally founded by my father. It was in the Haifa Bay. I had a good friend in those days, a mechanical engineer who helped me with all the calculations for iron sculptures, and came to help me in the studio too. That was the man in whom I found my father, and we're still good friends today... Once, when I was cutting a metal sheet, a piece of hot iron fell on my shoe. It was burning-hot and penetrated the shoe right to the skin. Oh, the pain was awful. But I didn't give up, I continued to work. The engineer, my friend, was so frightened. But that was my apprenticeship, like a test I had to pass, and so I became an iron-welder myself. I think great-granddad Gross would have been proud of me. Iron is part of me, it's in my DNA.

Dina Merhav working at Nesher Israel Cement Enterprises Ltd., Haifa, 1995

דינה מרחב עובדת במפעל המלט תעשיות נשר בע"מ, חיפה, 1995

It was only in 2013, in Vinkovci, the town where I was born, that I realized that I'm actually continuing the family tradition of iron-working. I went there for my exhibition at the gallery of the municipal museum, and new friends in the city opened my eyes. Dr. Dražen Švagelj, who saved many people during the Croatian and Serbian war, hosted an evening in my honour, so that I could tell the town's inhabitants my life story and that of my family. To my amazement, masses of people came to hear my lecture. They heaped me with love and appreciation, both because of who I am,

So how was the arrival in Israel?

Our first home here was in the immigrants' camp at Atlit. Nu, that was a house too. But relatives of father's sister, the Bauer family took us to their place in Kfar Shmaryahu. My uncle, who had been a doctor in Yugoslavia, had become a farmer here. Everything was upside down. After that we moved to Kiryat Motzkin. It was a hard time, austerity. They sent me to Kibbutz Mizra, of the Hashomer Hatsair movement. I suppose they'd decided to turn me into a real Israeli overnight. All of a sudden I was speaking Hebrew, took joint showers for boys and girls in Hebrew, and slept in the children's house in Hebrew. Survivor or not? But after one year, father and mother decided that I was Israeli enough and took me back home to Kiryat Motzkin. That was also when I decided that I wanted to be a painter, because I was fed up with all the changes. Painting was like resting from my survival instinct. Mother took me to the entrance examinations for Bezalel Academy, but they didn't want me there because I was too young, barely 15. But I didn't give up, and when I was 17 I was admitted to the Department for Graphic Design.

Tell me about the Bezalel days, about Jerusalem in the 1950s.

I had a good boyfriend in those days, a law student who finally became a district judge. He introduced me to Jerusalem. We walked about and explored the city. I remember the walls of the Old City. To me they looked like the frightening shadows of birds encompassing this hard city and choking it. But we were

youngsters, and we weren't concerned about wars or other problems. I remember that I absolutely gobbled life. I didn't miss any excursions or parties or lectures. I even went to hear Mordechai Ardon lecturing at the University. I also remember that once we crept into the house of the painter Steinhardt, the wonderful woodcut artist. That was during one of the vacations when a friend of ours was looking after his house. We poked around in the prints and art treasures he had collected, and drank from his fine porcelain cups. Well – the gay life of the student! And don't forget the Purim parties at Bezalel. We certainly celebrated life to the full. I think I was entitled to that after my iron childhood.

Which teachers do you remember in particular?

I was young, I didn't really understand the power relations – who's better, who's worse. My teachers were certainly among the leading ones in the country, each in his own field. Some of them were from the German Expressionist School, like Eisenscher, the painting teacher, or Aschheim, the drawing teacher, and of course Steinhardt, who taught woodcuts. I'm sure that their expressive art, the dramatic design, influenced my work eventually, my big birds, and those crazy insects of mine.

But the dreams of that time were "little" ones. I wanted to become a graphic designer. Who thought about art at that time? It was only years later when I was 48 that I became an artist. It was a very gradual process. And it was only when I was older that I dared to put myself center-stage in my life as a sculptress. And yes,

I do not like calling myself an artist, because I'm a sculptress. I work with my hands, cutting, shaping, slashing, welding...

The ones who have definitely influenced me as a sculptress are David Smith, the American who also worked in iron, and was even born on the same day as me (I do show off sometimes, you see), and Anthony Caro, the English sculptor.

So what about your personal life - marriage, the birth of your son, divorce – did they affect your life as an artist?

I met Aryeh Merhav, my former husband, during the Bezalel days. He was a medical student. But – to keep it short and to the point, I've spent most of my life alone, and I was the chief and only actress in my art.

So what happened after Bezalel?

The army! What did you think, that I'd dodge it? I enlisted when I was 21, and the others thought I was an oldie in the Gadna headquarters at Sheikh Munis. Can you imagine?! But I married Aryeh before I was released, in November 1957. Nu – you know me, I don't have time to spare, and army life was terribly boring. We lived in small apartments in Jerusalem, and I was a graphic designer and taught painting. Before the anatomy exams in the medical faculty, in the summer of 1960, we both went to Italy, where we stayed with a good friend of my mother, Ken (Kreso) Newman. He was a professional skirt-chaser, and tried to seduce me with excursions, posh hotels and fantasies. I think

I realized then that I could never be the little housewife, and that the big world was waiting for me. In the end, this tempter became a good friend, and he commissioned the first sculpture I created abroad. But you can't run before you can walk. Before I could say Jack Robinson my son was born, my only child, Yaron, in March 1962. And I got divorced and became a single mother. I told you, with me everything keeps turning around and turning over...

It seems as if your life has been a journey, and that the journey itself is the goal and not necessarily the arrival at your destination.

I've never thought of my life as a journey, perhaps because it's all hidden in my subconscious. But when I look at my works, especially from the last few years, it's obviously the right idea. After all, those wheels attached to the works, or the wings and the birds and the angels, or the wagons that are supposed to go somewhere, they do suggest work that is constantly on the move.

But don't get the idea that my journey has been such a joyful one. I've swallowed a load of crap, as they say. I raised Yaron by myself. I looked out for myself, looked for love, and sometimes my parents supported me. My artistic career wasn't always wonderful and satisfying. I exhibited immature works and got badly criticized for it. However, I had the good fortune to meet Lev Stern in 1971, the artist and architect who has inspired me all my life. To this day we're still good friends.

I used to dream, when I was living in those little apartments in Jerusalem, about a house

Stefi Gross, her mother, Dina,
and her brother Dan, Geneva,
Switzerland, 1943

שטפי גרוס, האם, דינה ואחיה דן
ג'נבה, שווייץ, 1943

us that we were only to speak Italian. There was a smuggler who helped us escape. We crawled under a fence – at the time, I didn’t realize that it was the border – and hop! We were in Switzerland. But the Swiss only agreed to accept the children – my little brother Dan and me, and they sent grownups back into that hell. So much weeping was going on! And one woman even fainted, and fell on me. But Stefi, my mother, remembered that the Gross family had a Swiss bank account, so they let the adults enter as well. Nu, money makes the world go round!

We stayed in a refugee camp for several months, but finally, because we had money, we managed to escape. We moved to Geneva where mother sent us, the children, to a school which was also a boarding-school. That’s where we changed from speaking Italian to French. Oy, we changed languages, scenery, cultures, as if they were socks! In the boarding school my talent for painting was discovered, and I was the class painter. I loved mother so much, and admired her, but I missed my father.

Who were you most attached to, your mother or your father?

I was definitely daddy’s girl, no doubt about it. I remember that I even repressed his disappearance from my life during the war, when he was imprisoned by the Germans. Once I was asked where my dad was, and I said that he’d gone to get his photograph taken for me, because I wanted a picture of my dad as a souvenir. You see, the visual object has always been important to me.

I remember my father Zlatko as a wonderful man, kind and gentle. He always, but always,

supported me in everything, even when it annoyed mother. He died of cancer at the age of 71 in 1975. All through my adult life I looked for him in the men I met. I think that I eventually found him in the good friend who has accompanied me for 27 years now. But even this love isn’t complete somehow... Great! Now I’m the romantic one, and in a minute I’ll start to cry. Would you like a herbal tea?

And what happened after the war?

They loaded us onto a goods train, like animals, and we travelled for 3 days, back to Yugoslavia. Mother told us that the Russians had released father, and oh, the excitement was e-nor-mous! I’ll never forget meeting dad at the railway station in Zagreb. All of a sudden Papa Zlatko from the imaginary photographs turned into a real father.

We didn’t return to Vinkovci. We heard about the local “Ustasha” who were vandalizing Jewish houses and had set fire to the synagogue with the congregation inside. Grandma and Grandpa Gross didn’t return to Yugoslavia like us. They emigrated directly to Palestine in 1945. We settled in Belgrade, in a little house near the areas destroyed in the war, which became our playground. And again we changed our language: Serbian. Ouf! Believe me, Yossi, I am a walking “Berlitz”. Ha! I didn’t even know what Communism was. But mother and father talked about the Communists all the time, and about their prisons, and their Tito, and that perhaps we ought to leave again. I said I was fed up with learning new languages and that they should make their minds up. I was fed up with being a travelling one-girl circus. And then began the stories about Israel.

דינה ואחיה דן, צרקבניצה, 1941
Dina and her brother Dan
Crkvenica, 1941

What is your first childhood memory?

Dina: My 5th birthday, on March 9th 1941. My parents made me a wonderful birthday party, with a cake and candles and gifts. There were lots of children there, and everyone enjoyed themselves very much. I remember that I wore a blue velvet skirt. After that, the world became less colorful, darker...

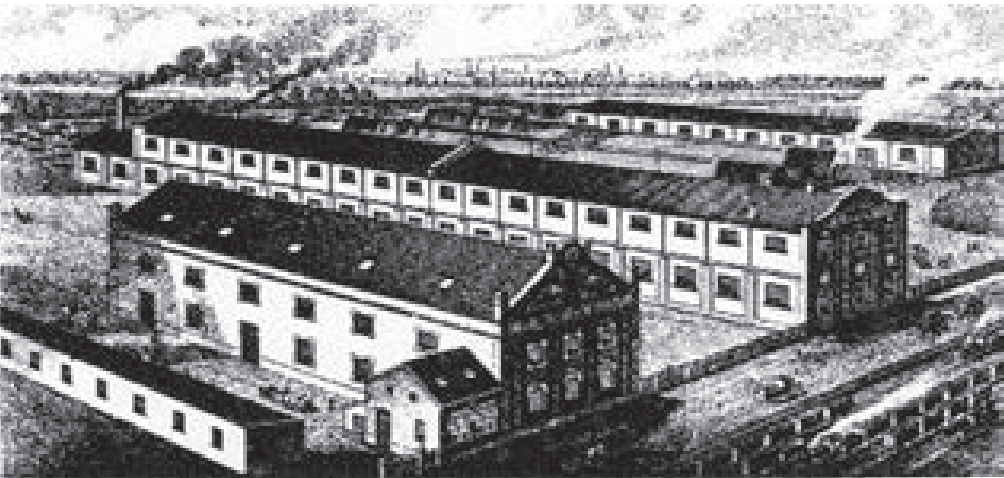
My parents met in my grandfather's home town, which was in monarchic Yugoslavia at that time, before World War II. Stefi, my mother, came from Nova Gradiška, but they got married in Vinkovci, and built their house there. It was a house in the Bauhaus style, which wasn't typical of such towns at that time. Today, that house is a complete wreck inside, but outside it still shows its former

beauty. My family, the Gross family, arrived in Vinkovci at the end of the 19th century. The Grosses were energetic people, who got things done, they had initiative, and Ignjat Gross, my great grandfather, established a factory there – "Ferolim" – for producing stoves and agricultural implements. So, in fact I'm the fourth generation of metal workers.

Did you visit the factory as a child?

What are the sights and sounds that you remember?

I'm sorry to disappoint you, my romantic friend. I only visited there in 2010, when I went back for the first time to Vincovci. Eventually the factory was sold, although they still make

Ferolim factory of the Gross Family, Vinkovci, Croatia, c. 1939

בית החרושת פרולים של משפחת גרוס, ווינקובצי, קרואטיה, 1939 לערך

Expulsion, flight, the places you reached – how do you remember those things from little Dina's point of view? Did you have friends at that time?

I've always had friends, no matter where or when. I think it's because I was a child-survivor, and perhaps also because of my gift for painting. I can remember a very strong argument between mother and Grandpa Rudolf Gross, who wanted to go back to Vinkovci in spite of the war. Mother refused, of course, and after a bitter argument she managed to convince him to stay with us. That was when she became the head of our family, and I think it was because of her that we stayed alive. From Crkvenica we went to Split, where mother rented an apartment for us. Split was under Italian rule at the time, and mother, who was attractive and spoke Italian, made eyes at some officials and got us visas for Italy. My Donna Idealea!!

In short, we landed in the village of Coconatto, which is in the province of Asti. We were crowded in one room facing the pigsty. Actually, I enjoyed it, and all day long I hung out in the sty – after all, I was a child... I also went to school in the village for the first time, and in First Grade I was already speaking Italian, in fact I was an excellent pupil. I remember thinking I was a perfect Italian. I also remember that one day I saw big trucks covered with canvas coming up to the village. I ran home. I was sure they were the Germans, coming to take us away. But mother calmed me down and told me they were actually Italians.

In 1943 the Germans entered Italy, and mother and my grandparents decided to escape to neutral Switzerland. Mother warned

iron implements there. But the place looks like my miseries, as if time has frozen in the 19th century. The noise there is deafening, everything looks black and dirty because of the soot. It's terribly dark, only lighted by the sparks from the melting iron. The working conditions are very hard too – really medieval.

In 1941 the Germans invaded Yugoslavia. Where were you?

My father Zlatko was called up into the army, he was an officer, but was imprisoned shortly afterwards with all the other soldiers when Yugoslavia capitulated to Germany. We didn't see him again until the war was over. On April 6th of that year we stayed in Crkvenica, a town on the Dalmatian coast, because my brother, aged two, was ill. Stefi, my mother, was a resourceful woman, and realized the dangers that lay ahead for us as Jews. She quickly called into action her mother and her husband's parents to come and join us, and to bring money and clothing. And that was how we became a group of refugees overnight.

But I was a stubborn girl – I wanted to carry on being a child for a little longer. I remember hearing the sirens one day, because of an air-raid. I remember my mother running to me and grabbing my hand, pulling me away to take me to the shelter. But I refused stubbornly, insisting on looking for my doll that had got lost in the confusion. Oh what an obstinate kid I was ... Well, I haven't changed much, as you know. But I think I did understand that overhead there was a threat to our existence. You'll never in your life understand that, Yossi.

Dina Merhav in her Studio, Nir Etzion, 2015

דינה מרחב בסטודיו, ניר עציון, 2015

Dina Merhav, the woman who welded iron wings for herself

Yossi Waxman

gives old iron new life. Yes, like her great-grandfather, a manufacturer of agricultural implements and iron ovens. It is iron to which she has returned after generations, like a prophecy that has realized itself – iron, from which one can also create love.

* * *

There she goes, Dina, along the paths of the village, with Chapi, her dog. Upright, proud – there are folks here who think she's altogether tough, a woman who is engaged with rusty iron – you've no idea! And she runs, almost drives, like a woman with two wheels welded to her feet – to the post office, to the gallery, to find out how her rusty iron birds are doing.

Dina Merhav. Sculptress. Creates with old rusty iron. With scrap iron. With the soul of iron. And don't you dare call her an 'artist'. She's a sculptress! With her hands, she does it all with her own hands – cuts, welds,

I was introduced to the sculptress Dina Merhav in Ein Hod. She was born in 1936, the same year as my mother of blessed memory. Like me, she studied graphic design at Bezalel Academy. We became good friends, a perfect match. Like her, I also moved from the field of design to art. But unlike Dina, I'm an old man in my soul, whereas she's a kid, pushing 80. And sometimes, when I grumble to her about maybe having missed the bus, that I've not yet received the long-awaited artistic recognition, she teases me – that I'm only a little chick of 50, and that I'll have to wait at least 30 more years to realize that actually, I'm an idiot. I think she's right.

In talks that I had with Dina – about her life, her art, about life in general – I discovered a wonderful person whose life-story can inspire and arouse great consolation. Here is what she told me. I hope you'll fall in love with her at least as much as I did.

Editing and writing: Dr. Irit Miller
Graphic design: Kfir Malka
Photographs: Warhaftig Venezian, and Matej Dokić,
Mario Kristofić, Eyal Landesman, Alan Lin, Dina Merhav,
Claire Philippin, Caroline Ramersdorfer, Drora Spitz,
Sasi Zilberstein, Naomi Zur
Translation from Hebrew: Rena Minkoff
Hebrew editing: Osnat Rabinovich
Printing: A.R. Press Ltd.

Dina Merhav
Artists Village Ein Hod
Tel. 049841136
Mobile: 0505924748
Email: dmerhav@netvision.net.il
Web site: www.dinamerhav.israel.net
© 2015, all rights preserved to Dina Merhav

Measurements are given in centimeters: height x length x width

ISBN: 978-965-555-915-6

Contents

134

Dina Merhav – The woman who welded iron wings for herself

Yossi Waxman

119

Mother and art

Yaron Merhav

116

Landscape Sculptures

Irit Miller

112

Biographical Notes

107

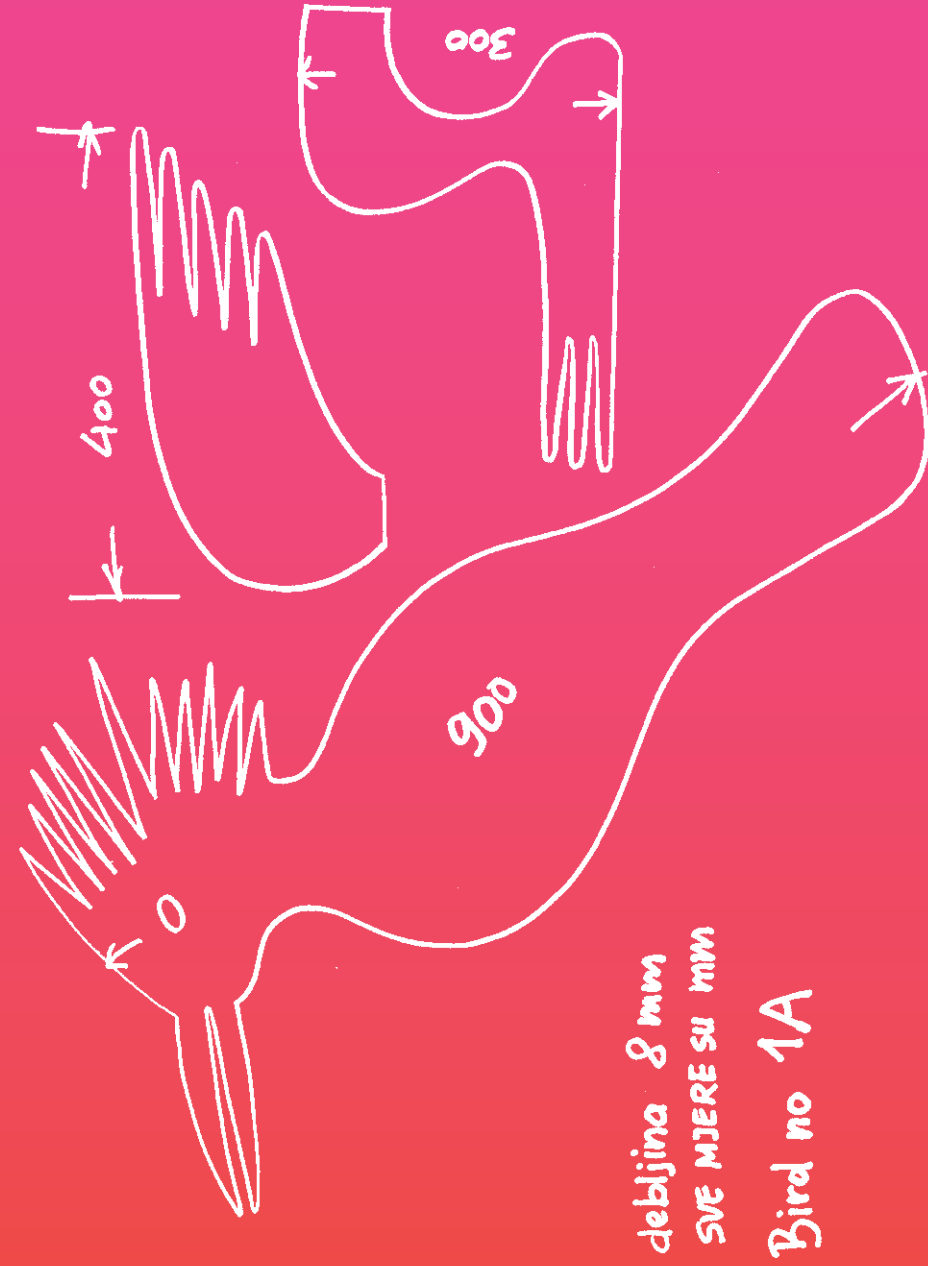
Works

In memory of my beloved parents Stefi and Zlatko Gross

>

Totem, 2008
Iron, 750X510X500
Olympic Sculpture Park
Beijing, China
טוטם, 2008
ברזל, 750X510X500
פארק אולימפי, בייג'ינג, סין

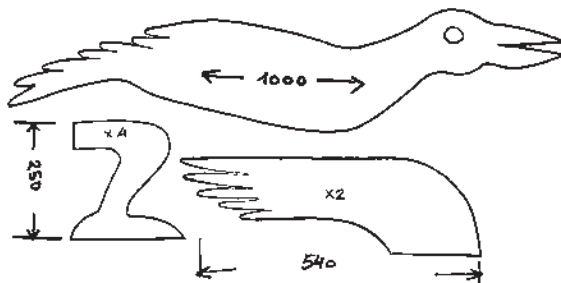

debljina 8 mm
SVE MJERE SU mm

DINA MERHAV

The Woman with Iron Wings

Bird 6A